

HANDBOEK BEHOUD & BEHEER

3 Veiligheidszorg

Inhoud

A Risicomanagement	4	C Calamiteitenplan	22
Erfgoed en veiligheidszorg voor kerken	5	De zorg voor veiligheid	22
Behoud en beheer roerend religieus erfgoed	6	Controlelijsten	
Risicobeheersing en veiligheid uit het oogpunt van de verzekeraar	9	10 Calamiteitenplan	24
		11 Uitgangen en vluchtwegen	25
		12 Noodverlichting en bewegwijzering vluchtroute	26
B Risico inventarisatie	11	D Brandveiligheid	27
Controlelijsten		Brandveiligheid in kerken	31
1 Documenteren en borgen van het beleid	11	Controlelijsten	
2 Onderhoud gebouw en installaties	12	13 Huishouding	33
3 Behoud en beheer roerend religieus erfgoed	13	14 Stoffering en versiering	34
4 Toegangsbeheer	14	15 Branddetectie en compartimenteren	35
5 Diefstal en inbraak - bouwkundige maatregelen	15	16 Brandblusmiddelen	36
6 Diefstal en inbraak - elektronische maatregelen	17	Bijlagen	37
7 Beschadiging en vandalisme	18	1 Formulier brandgevaarlijke werkzaamheden	
8 Storm- en waterschade	18	2 Calamiteitenkaart	
9 Fraude en ander normafwijkend gedrag	19		
Voorkomen van fraude	20		

Inleiding

Waar mensen samenkomen is het van groot belang om aandacht te besteden aan veiligheidszorg. Deze zorg richt zich allereerst op het beschermen van mensen, maar ook op de veiligheid van de gebouwen en hun inventarissen. Een belangrijk onderdeel van veiligheidszorg is het voorkomen van calamiteiten (preventie) of, wanneer dit toch gebeurt, er voor te zorgen dat de gevolgen beperkt blijven. Een kerkbestuur of een parochie dient zich ervan bewust te zijn dat er risico's zijn die de continuïteit van het gebouw in gevaar brengen. Bewustzijn betekent dat er adequaat nagedacht kan worden over te nemen maatregelen. Zet daarom veiligheidszorg op de agenda!

Kerkgebouwen zijn ware schatkamers. Zij herbergen dikwijls waardevol kerkelijk kunstbezit, zoals avondmaalzilver en ander kostbaar zilver of koper, monstransen, kandelaars, koperen kronen, beelden, schilderijen, archivalia, gedenkorden, maar denk ook aan preekstoelen, koor- en doophekken, grafmonumenten etc. Dit religieus erfgoed is van grote cultuurhistorische en emotionele waarde. Kerkgebouwen en hun interieurs zijn van belang voor de plaatselijke en regionale geschiedenis, architectuur en stedenbouw. Het is belangrijk te weten wat u in huis heeft. Nu kerkgebouwen niet langer uitsluitend worden gebruikt voor kerkdiensten, ontvangt u ook nieuwe bezoekers. Nieuw gebruik stelt nieuwe eisen aan veiligheidszorg. Deze module wil u daarbij helpen. Risicomanagement, risico-inventarisatie en brandveiligheid komen aan de orde. Aan de hand van controlelijsten kunt u zelf aan de slag. De module eindigt met een format voor een calamiteitenplan.

Wij danken de gastauteurs die vanuit hun expertise bijdragen hebben aangeleverd.

Meer informatie en actuele downloads kunt u vinden op www.vbmk.kennisbank.nl
U kunt online, anoniem, een risicocheck voor uw kerkgebouw invullen op www.kerkrisicocheck.nl

Deze check is ontwikkeld samen met Donatus Verzekeringen.

colofon

Samenstelling en redactie

Ger Broshuis, Brigitte Linskens

Grafisch ontwerp

John Stelck, Leiden

Druk

Puntgaaf Drukwerk, Leiden

© 2020 VBMK

Uitgave

Vereniging van Beheerders van Monumentale Kerkgebouwen in Nederland

Coehoornsingel 14

9711 BS Groningen

info@vbmk.nl

www.vbmk.nl

Met dank aan Renate van Leyen, Pia Verhoeven, Dennis Spaen, Annemiek Dorland, Ad Verkleij, Ellen Snoep, Simon Meerveldt en Donatus Verzekeringen

Deze Module kon worden gerealiseerd dankzij een bijdrage van de RCE

A Risico- management

Inleiding

De verantwoording van eigenaren en beheerders om zorg te dragen voor gebouw en inventaris is in deze tijd van veranderende omstandigheden geen sinecure. Kerken worden niet langer uitsluitend gebruikt voor kerkdiensten, maar ook voor exposities, concerten en andere evenementen. Nieuwe bezoekers ontdekken de schoonheid en de gebruiksmogelijkheden van kerkgebouwen. Dit stelt grote en nieuwe eisen aan de eigenaren en beheerders.

Het vereist kennis van de belangrijkste risico's en risicofactoren. En hoe organiseer je na inventarisatie van de risico's de veiligheidszorg. Wat men moet weten is afhankelijk van de aard van het gebouw, de vaste inventaris, het aanwezige roerend religieus erfgoed en van de wijze van gebruik van het gebouw. Wordt het kerkgebouw eenmaal per maand verhuurd of wordt het heel intensief voor meerdere doeleinden gebruikt. Het is belangrijk dit goed in kaart te brengen en ook duidelijk te communiceren met de vrijwilligers.

Risico's en risicobeheersing

Risico's kunnen globaal in vijf categorieën worden onderverdeeld:

- 1 Natuurgeweld als gevolg van blikseminslag, stormschade of wateroverlast
- 2 Technisch falen van installaties of apparatuur
- 3 Handelen of nalaten als gevolg van onwetendheid of ondeskundigheid, niet naleven van instructies
- 4 Normafwijkend gedrag, zoals baldadigheid en vernielingen
- 5 Criminele activiteiten, zoals fraude, diefstal, inbraak, bommelding.

Maatregelen om de risico's van natuurgeweld of technisch falen te voorkomen of te beheersen zijn bliksemafleiding, overspanningsbeveiliging, goed onderhoud van het gebouw, vasthaken of Schroeven van leien of dakpannen, schoonmaken van waterafvoer, periodiek onderhoud van technische installaties, branddetectie, brandcompartimentering, aanwezigheid van automatische blusinstallatie en kleine blusmiddelen.

De risico's als gevolg van handelen of nalaten of normafwijkend gedrag kunnen beheersbaar gehouden worden door te wijzen op de risico's, instructies te geven en de naleving te controleren en door het nemen van eenvoudige (technische) maatregelen.

Maatregelen om criminele activiteiten te voorkomen of te beheersen zijn niet zo eenvoudig te benoemen. Er is kennis en ervaring voor nodig om een samenhangend en financieel

haalbaar pakket van preventieve maatregelen op te stellen. Een van de meest voorkomende vorm van criminaliteit waar kerken mee te maken hebben is diefstal of inbraak.

In de paragraaf Diefstal en inbraak wordt behandeld welke maatregelen getroffen kunnen worden.

Organiseren van veiligheidszorg

Bewustwording

- risico's inventariseren en analyseren
- scenario's beschrijven
- maatregelen benoemen
- kosten/baten analyse opstellen

Beslissen

- risico's uitsluiten of beëindigen
- risico's beheersen door het treffen van preventieve maatregelen
- risico's verzekeren (verzekeren voorkomt overigens geen schade het dekt alleen een deel van de financiële risico's)
- maatregelen borgen in een Integraal Plan Veiligheidszorg

Borgen van veiligheidszorg

Borgen van veiligheidszorg kan in het Integraal Plan Veiligheidszorg (IPV).

Het IPV structureert en documenteert de veiligheidszorg.

Onderwerpen zijn o.a.

- risicomanagement
- beveiligingsplan, een beschrijving van de preventieve maatregelen die erop gericht zijn om schade zoveel mogelijk te voorkomen.
- calamiteitenplan, een beschrijving van de repressieve maatregelen die erop gericht zijn om vervolgschade zoveel mogelijk te voorkomen of te beheersen.

Zie voor meer informatie over het Integraal Plan Veiligheidszorg de inleiding bij het Calamiteitenplan, de controlelijsten. Een format Integraal Plan Veiligheidsplan is als bijlage bijgevoegd.

Erfgoed en veiligheidszorg voor kerken

Renate van Leijen, specialist Veilig Erfgoed RCE

De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE), gevestigd in Amersfoort, is het landelijke kenniscentrum voor erfgoed en maakt onderdeel uit van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW). De Rijksdienst voert wet- en regelgeving en erfgoedbeleid uit voor archeologie, rijksmonumenten, historisch landschap en roerend erfgoed. Op het gebied van het gebouwde erfgoed beheert de Rijksdienst het Monumentenregister, wijst nieuwe rijksmonumenten aan, verleent subsidie voor restauratie en onderhoud en adviseert bij vergunningverlening voor restauratie en onderhoud. Zie voor meer informatie over de RCE en het gebouwde erfgoed <http://cultureelerfgoed.nl/erfgoed/domeinen/monumenten>

Verbouwen en veiligheid

Als u ingrijpende plannen gaat ontwikkelen voor uw rijksmonumentale kerk dan is het altijd verstandig om in een vroeg stadium contact op te nemen met de gemeente en de Rijksdienst, zodat vooroverleg kan worden gevoerd over de plannen. Wanneer een omgevingsvergunning voor een kerk wordt aangevraagd, en de vergunningaanvraag betreft een ingrijpende wijziging, een (gedeeltelijke) sloop of een functiewijziging, dan moet de gemeente advies aan de Rijksdienst vragen.

Ingrepen aan het gebouw die noodzakelijk zijn in het kader van de veiligheid voor mens, gebouw en collectie kunnen met de Rijksdienst worden besproken, waarbij de Rijksdienst er vooral op let in hoeverre een ingreep de cultuurhistorische waarden niet aantast. Bij het treffen van voorzieningen voor brandveiligheid kunt u denken aan compartimentering in de plattegrond of het aanbrengen van een zelfblusinstallatie (sprinkler of watermist), of bijvoorbeeld aan het aanbrengen van een hekwerk tussen een opengestelde kapel en de niet altijd toegankelijke kerk voor een betere diefstalbeveiliging. Dergelijke ingrepen ter verhoging van de veiligheid kunnen soms veel invloed hebben op de cultuurhistorische waarden. De Rijksdienst kan, bij voorkeur in een vroeg stadium, meedenken om deze ingrepen zo 'monumentvriendelijk' mogelijk in te passen. Bij het vergroten van de brand- en inbraakveiligheid voor een kerk moet u niet alleen denken aan het gebouw zelf, maar ook aan het bijzondere interieur en aan de waardevolle religieuze voorwerpen die zich in het gebouw bevinden.

Uw monument en het Bouwbesluit

Het Bouwbesluit 2012 bevat voorschriften op het gebied van veiligheid, gezondheid, bruikbaarheid, energiezuinigheid en milieu. Alle gebouwen in Nederland moeten voldoen aan deze voorschriften. Het is echter niet zo, dat als uw kerkgebouw voldoet aan het bouwbesluit, een brand wordt voorkomen of dat bij brand het gebouw niet afbrandt. Daarvoor zult u zelf als eigenaar/beheerder extra brandveiligheidsvoorzieningen en maatregelen moeten treffen. Bij verbouwing of restauratie van een rijksmonument kan voor het voldoen aan de brandveiligheidseisen echter ook worden uitgegaan van het principe van gelijkwaardigheid. Het Bouwbesluit 2012 maakt namelijk een uitzondering voor het moeten voldoen aan een bepaald voorschrift als dit ertoe zou kunnen leiden dat de monumentale waarde van een bouwwerk wordt aangetast (art. 1.13). Bij een monument kan ook worden voldaan aan de brandveiligheidsvoorschriften door te kiezen voor een andere technische oplossing of voor een ander gebruik als het zelfde niveau van veiligheid maar wordt bereikt. Bij een trap of doorgang in een vluchtroute die te smal is volgens de voorschriften uit het Bouwbesluit kunt u er bijvoorbeeld voor kiezen om een kleiner aantal bezoekers toe te laten, of om een tweede vluchtweg aan te leggen, zodat de cultuurhistorisch waardevolle trap of doorgang niet aangepast hoeft te worden. Zie hiervoor de brochure Bouwbesluit 2012. Moeten monumenten voldoen aan de bouwregelgeving?

► www.rijksoverheid.nl/documenten/brochures/2012/04/27/infoblad-bouwbesluit-2012-moeten-monumenten-voldoen-aan-de-bouwregelgeving.

Voor specifieke vragen over bijvoorbeeld de keuze en aanleg van de sprinklerinstallatie, het toepassen van inbraakwerend glas of veiligheidssloten, of voor het maken van een integraal beveiligingsplan, kunt u contact opnemen met een gespecialiseerd adviesbureau, bijvoorbeeld via de ondernemersvereniging voor (brand)veiligheid VEBON/NOVB
► vebon-novb.nl/nl/het-lidmaatschap/ledenoverzicht?filterid=12

Incidentenregistratie

Een brand, storm, aardbeving of inbraak zijn voorbeelden van calamiteiten die schade kunnen aanbrengen aan een kerk of aan het interieur of de collectie in een kerk. De Rijksdienst registreert informatie over dergelijke calamiteiten in rijksmonumenten in de Database Incidenten Cultureel Erfgoed (DICE). Hiermee verkrijgt de Rijksdienst inzicht in het soort incidenten, de frequentie, de oorzaken (voor zover bekend) en welke maatregelen zijn getroffen. Een aantal gegevens uit DICE publiceert de Rijksdienst elk jaar op de Erfgoedmonitor.

► www.erfgoedmonitor.nl.

Na een incident

Bij grote branden moet snel worden gehandeld. De Rijksdienst heeft een incidententeam opgericht dat bij schade aan een rijksmonument zo snel mogelijk contact opneemt met de gemeente. Bij een grote schade gaat het team van de Rijksdienst ter plaatse

kijken hoe het gebouw erbij staat. Daarbij adviseert zij hoe verdere schade zoveel mogelijk kan worden beperkt, en hoe het herstel op een cultuurhistorisch verantwoorde wijze kan worden opgepakt. Heeft een incident schade aan uw rijksmonumentale kerkgebouw veroorzaakt? Neem dan contact op met de rce. Doe bij vandalisme, een inbraak of diefstal altijd aangifte bij de politie. De rce heeft in het dossier Veilig Erfgoed op de site een Checklist diefstal staan met handige tips.

Informatie over preventie en herstelmaatregelen

De Rijksdienst ontwikkelt voorlichtingsmateriaal over preventieve maatregelen die de veiligheid voor het erfgoed (zowel gebouw als collectie) verhogen, en wat u kunt doen als het toch mis gaat. Op de websites van de rce in het dossier Veilig Erfgoed staat onder andere de volgende voor u relevante informatie:

- De poster *Brandveiligheid en kerken: bewust worden-zijn-doen in 5 stappen*. Deze poster biedt veel informatie over het vermijden van brandgevaarlijke situaties, preventie met name organisatorisch maatregelen, brandveiligheidsvoorzieningen, wat te doen tijdens een brand en over de nazorg na een brand.
- Het *Brandschadewiel* geeft heldere en beknopte informatie over het voorkomen van brand. Ook beschrijft het hoe verdere schade aan collectie en gebouw voorkomen kan worden.
- De *Leidraad bliksembeveiliging voor monumenten 2010* geeft informatie welke technische maatregelen aan te raden zijn om een monument te beschermen tegen blikseminslag. Voor een rijksmonumentale kerk is bliksembeveiliging niet verplicht, maar wel sterk aan te raden.
- Uw gebouw of waardevolle collectie kan ook getroffen worden door waterschade als gevolg van lekkage, hevige neerslag of een overstroming. Het *Waterschadewiel* geeft heldere en beknopte informatie over hoe te handelen bij waterschade (de papieren versie is uitverkocht, wel online beschikbaar).
- De *Checklist diefstal* geeft u praktische tips waar u op moet letten om diefstal van collecties te voorkomen, en wat u moet doen als het toch is gebeurd.
- Goed onderhoud van de buitenzijde van uw pand en controle van de omgeving voorkomt graffiti en andere vormen van vandalisme.
- Via het digitale platform van de Agenda Toekomst Religieus Erfgoed
  - ▶ www.toekomstreligieuserfgoed.nl en de site van de vbmK (www.vbmk.nl) vindt u in meer algemene zin nieuws, opinie, kennis en ruimte voor discussie en samenwerking op het gebied van religieus erfgoed.

Kijk voor bovengenoemde documenten en verdere informatie over brand- en waterschade op

▶ www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/veilig-erfgoed

Daar vindt u ook informatie over het opstellen van een calamiteitenplan en collettiehulpverlening.

Behoud en beheer roerend religieus erfgoed

Pia Verhoeven, Museum Catharijne Convent

Kerken zijn de beheerders van één van de grootste verzamelingen kunst- en cultuurhistorische objecten in Nederland. Een gemiddelde katholieke kerk heeft altaren, heiligenbeelden, kruiswegstaties, kelken, cibories en kandelaars. En dan zijn er nog de kerkelijke gewaden, glas-in-loodramen, wierookbenodigdheden, et cetera. Een protestantse kerk doet hiervoor niet onder. Misschien wel in kwantiteit, maar zeker niet in kwaliteit: juist protestantse kerken beschikken vaak over zeventiende of achttiende-eeuwse interieurs. De inventaris omvat bijvoorbeeld de preekstoel, de kanselbijbel, het doophek, kostbaar koperwerk zoals de kansellezenaar, kroonluchter of doopboog, het avondmaalszilver, herenbanken en rouwborden. Om dit religieuze erfgoed goed en verantwoord te beheren is het van belang dat de eigenaar goed weet wat hij in huis heeft en welke voorwerpen cultureel (en financieel) waardevol zijn.

Inventarisatie en registratie

Al sinds de vroege jaren zeventig worden de voorwerpen in de kerken geregistreerd. Museum Catharijneconvent beheert het archief met het resultaat van al die inventarisaties. Deze gegevens gebruiken de erfgoed specialisten van het Museum om advies uit te brengen over een goed beheer en behoud van deze voorwerpen of om de culturele waarde van een bepaald voorwerp te bepalen. Een goede registratie en waardering van de collectie is cruciaal en ligt ook aan de basis van een goede veiligheidszorg. Pas als een kerkbeheerder weet welke voorwerpen het belangrijkste zijn binnen een kerkinventaris kan adequaat worden gereageerd op een calamiteit zoals bijvoorbeeld brand of een overstroming (welke objecten moeten dan het eerste in veiligheid worden gebracht?). Maar ook in het geval van diefstalpreventie is het van belang te weten welke objecten goed moeten worden opgeborgen, bijvoorbeeld in een kluis. Uiteraard is een goede registratie verder ook van belang om regelmatig te kunnen checken 'of alles er nog is' en om de conditie van waardevolle objecten in de gaten te houden. Het gaat vaak om omvangrijke collecties en spullen verdwijnen weleens op onverklaarbare wijze. En zonder checklist weet men soms niet eens meer dat iets er ooit geweest is. Bij diefstal wordt de opsporing van een object haast onmogelijk als men niet over goede documentatie beschikt.

Een registratie van het kerkelijk kunstbezit komt daarnaast ook nog het beheer en behoud van de objecten ten goede omdat de mensen die dagelijks omgaan met de objecten, de kosters, beheerders, gemeenteleden en parochianen, zich meer bewust worden van de waarde en betekenis van bepaalde objecten. Ook al worden sommige van deze objecten bijvoorbeeld niet meer gebruikt.

Toegang tot uw eigen collectie

Tot kort geleden ontvingen kerken een uitgeprint rapport als verslag van een inventarisatie in de desbetreffende kerk. Dat kwam waarschijnlijk in de kast terecht totdat het 25 jaar later weer tijd was voor de volgende inventarisatie. Op veler verzoek en gemotiveerd door de technische mogelijkheden van tegenwoordig besloot museum Catharijneconvent de inventarisatiegegevens beschikbaar te maken voor de eigenaars van de betreffende collectie. Met één druk op de knop kunnen beheerders van religieuze collecties nu hun eigen registratie online beheren.

Een nieuw hulpmiddel: Kerkcollectie digitaal

Maar hoe werkt dat dan? Museum Catharijneconvent biedt sinds kort Kerkcollectie digitaal (kerkcollectie.catharijneconvent.nl) Dat is een beveiligde, online omgeving waarin (bijna) alle gegevens uit ons archief gedigitaliseerd zijn. Een eigenaar vraagt toegang tot de eigen collectie. Daar is te zien welke voorwerpen eerder al geregistreerd werden. Het kerkbestuur, de koster of de enthousiaste vrijwilliger kan zelf de gegevens aanvullen of foto's toevoegen. Ook kunnen niet eerder beschreven voorwerpen worden ingevoerd. Op deze manier ontstaat een overzicht op nationaal niveau, van cruciaal belang om onderbouwde keuzes voor de toekomst te maken. Desgewenst ondersteunt museum Catharijneconvent de kerk bij het bepalen van de culturele waarde van de collectie.

Het online platform is een nieuw en uniek hulpmiddel, waarbij Museum Catharijneconvent samen met de kerkelijke eigenaren en andere erfgoedinstellingen ons cultureel erfgoed wil veiligstellen voor de toekomst.

Kerksluitingen

Momenteel wordt gesproken over de Derde Beeldenstorm. Na die van de zestiende eeuw en de liturgische modernisering in de jaren '60, waarbij veel kerkinterieurs werden aangepast, is er nu iets anders aan de hand: de gemeentes en parochies worden steeds kleiner, vaak heeft er een fusie plaatsgevonden en nu moeten er keuzes gemaakt worden wat er met de kerk en de inventaris moet gebeuren. Om te voorkomen dat hierbij waardevolle voorwerpen verloren gaan, is nauwkeurige registratie en waardstelling van het interieur van groter belang dan ooit.

Een veilig beheer van de collectie

Veiligheidszorg van voorwerpen in een kerk houdt niet alleen in dat men rekening houdt met de risico's van brand, storm of diefstal. Het houdt ook in dat er aandacht is voor het dagelijkse beheer en behoud van de collectie. Vaak zijn er veel vragen rondom dit onderwerp. Wat zijn de invloeden van de luchtvochtigheid (stookbeleid) op het behoud van het interieur? Kunnen vaandels permanent worden geëxposeerd in de kerk (invloeden van licht), hoe vaak moet het zilver worden gepoetst en op welke manier? Hoe bergen we ons oude textiel op een verantwoorde manier op? Hoe houden we onze oude beelden stofvrij?

Onverantwoord behoud en beheer kan grote schade veroorzaken aan de vaak oude en kostbare objecten of meubilair. In zijn algemeenheid kan men stellen dat een goed beheer en behoud start met een goede klimaatbeheersing. Grote wisselingen in temperatuur en vochtigheid in de kerkruimte vormen eigenlijk de grootste bedreiging voor het kunst- en cultuurbezit.

Ook op het gebied van conservering is het van belang dat de registratie van de collectie op orde is. Deze kan worden gebruikt bij een jaarlijkse rondgang langs de objecten om te kijken in wat voor conditie de objecten zich bevinden. Hierbij moet bijvoorbeeld worden gelet op aantasting door insecten (bijvoorbeeld houtworm), schimmels of beschadigingen. Het is raadzaam instructies op te stellen voor periodieke controles en voor het schoonmaken van de voorwerpen en meubilair (bijvoorbeeld hoe vaak en op welke manier?). Conservering van erfgoed is een omvangrijk en divers vakgebied. Het voert te ver om hier per materiaalsoort dieper op in te gaan. Voor deskundig advies en praktische aanwijzingen kunt u terecht bij de volgende instellingen:

- Museum Catharijneconvent ▶ www.catharijneconvent.nl
Via de museumwebsite zijn twee brochures te downloaden:
  - 1 de *handleiding Beheer en Behoud van Kerkelijk Textiel*
  - 2 de *handleiding Onderhoud van zilver en andere metalen*
 ▶ www.catharijneconvent.nl/kennis-advies/erfgoed-kerken-en-kloosters/handreiking-roerend-religieus-erfgoed/

WIEROOKVAT EN KANDELAARS

Beheer

Veel kerken benaderen Museum Catharijneconvent met vragen over beheer en behoud van hun religieuze voorwerpen. Al die verschillende materialen van uiteenlopende ouderdom vereisen vanzelfsprekend steeds een gespecialiseerde aanpak.

Dat vocht niet goed is voor textiel of boeken spreekt voor zich. Maar hoe kunt u oud zilver het best verzorgen? Hoe bewaart u zwaar borduurwerk? Kan die barst in dat houten voorwerp nog gerestaureerd worden?

Ondanks de beste bedoelingen gaat het soms pijnlijk mis bij dit soort kwesties. Zo liet een kerk een wierookvat uit de vroege achttiende eeuw restaureren.

De restaurator bracht aan de buitenzijde van het vat een vernislaag aan, zodat de beheerders het zilver niet meer hoefden te poetsen. Het wierookvat werd weer in gebruik genomen, maar vernis kan niet tegen hitte. Het gevolg was dat een deel van het zilverwerk 'weggevreten' werd (zie foto).

De beste bedoelingen hadden hier, in combinatie met onwetendheid, een desastreus resultaat.

Weten wat je in huis hebt

De waarde van een object is niet altijd meteen zichtbaar. Zo troffen wij in een kerk in de Achterhoek twee kleine kandelaars aan die op het eerste gezicht niet zo bijzonder waren. De kandelaars, gemaakt van geelkoper, werden wekelijks gebruikt en hadden een vaste plaats op het altaar. Bij nadere inspectie bleek het te gaan om twee vijftiende-eeuwse kandelaars: middeleeuws geelgieterswerk. Het kerkgebouw dateerde weliswaar uit de periode van het Interbellum, maar delen van de inventaris waren nog afkomstig uit de voorgangers van deze kerk. De koster had geen idee dat de kandelaars die hij wekelijks hanteerde meer dan 500 jaar oud waren.

Een prachtig bezit! Deze nieuwe informatie vroeg echter wel om heroverwegingen over het gebruik en beheer van deze kandelaars. Besloten werd om de oude kandelaars alleen bij hoogtijdagen te gebruiken en de overige dagen veilig op te bergen in de kluis. Voor wekelijks gebruik werd, via bemiddeling van Museum Catharijneconvent, een stel koperen kandelaars uit een inmiddels gesloten kerk verworven.

Het bovengenoemde geeft aan hoe belangrijk het is dat kerkbeheerders een goed overzicht hebben van het hun toevertrouwde roerende religieuze erfgoed.

Pia Verhoeven

Risicobeheersing en veiligheid uit het oogpunt van de verzekeraar

Dennis Spaen, senior adviseur relaties Donatus Verzekeringen

Beheerders van Kerken hebben tot **'taak/doel'** om in overleg met en in verantwoording aan parochiebestuur/kerkenraad of stichting/verenigingsbestuur tot behoud/beheer van een (monumentale)kerk – de materiële en financiële voorwaarden te scheppen voor het 'veilig' leven, werken en voortbestaan van de geloofsgemeenschap. In deze tijd van krimpende geloofsgemeenschappen gemeenten en daaruit voortvloeiend dalende inkomsten vanuit de Vaste Vrijwillige Bijdrage (vVB), Actie Kerkbalans en overige activiteiten zoals entree zorgen voor bewustwording van de eigen situatie. Het is verstandig om voor beheerzaken te rade te gaan bij onafhankelijke derden of juist bij gelijk gestemde structuren of samenwerking te zoeken met aanpalende gemeenschappen en organisaties.

Risico's

In de praktijk wordt vaak in een negatieve context gesproken en worden risico's gezien als de kans op schade voor de kerkgemeente. Anno 2019 hebben we het liever over het effect van onzekerheid/risico op een **'taak/doel'**; zowel positief als negatief. Als we het dan hebben over onzekerheden of risico's dan is het van belang om een onderscheid te maken in enerzijds de reguliere van oudsher bekende en zichtbare risico's (risico-categorieën) en anderzijds de nieuwe en minder zichtbare onzekerheden van deze tijd.

De reguliere van oudsher bekende en zichtbare risico's / onzekerheden zijn divers en onder te verdelen in vijf categorieën:

- Arbeidsrisico's
- Materiële risico's
- Continuïteitsrisico's
- Financiële risico's
- Aansprakelijkheidsrisico's

Eigendommen

Kerkgebouwen herbergen dikwijls waardevol kerkelijk kunstbezit. Het bezit van dit kostbare erfgoed vraagt van beheerders een grote verantwoordelijkheid ten aanzien van het behoud en beheer. Dit betekent niet alleen goede zorg voor de roerende objecten, maar ook voor het gebouw waarin de voorwerpen zich bevinden. Bij het ontbreken van deze zorg en het niet nakomen van de verantwoordelijkheden is het risico groot dat door gebrek aan onderhoud of voorzieningen voorwerpen in verval raken of gestolen worden.

Mensen

Naast het veilig stellen van materiële zaken is een veilige omgeving voor personen misschien nog belangrijker. Dit betekent het vermijden van onzekerheden op brand, milieuschade en ongevallen. Hiervoor zijn maatregelen ten aanzien van de brandveiligheid, het naleven van wetten/regels, de BvH en Arboret richtlijnen, noodzakelijk.

Vaak is er niet eens een geldprobleem, maar een gebrek aan menskracht, kennis en kunde om de noodzakelijke beheerstaken te kunnen blijven uitvoeren. Zoek hulp! Te denken valt dan aan het combineren van de administraties met andere geloofsgemeenschappen en/of organisaties, bijvoorbeeld in een gezamenlijk kerkelijk bureau, koepelorganisatie, maar ook fusies dienen te worden overwogen. Ga vanuit een positieve insteek over tot actie en wacht vooral niet af tot het te laat is.

Omgaan met risico's

Doelgericht omgaan met risico's (bewust nemen, voorkomen en/of beperken, verleggen, uitbesteden of overdragen) na een gedegen inventarisatie middels het opstellen van een Integraal Veiligheidsplan is een goed middel om bovengenoemde onzekerheden te minimaliseren en zorg te dragen voor een goede veiligheid van personen en goederen (religieus erfgoed). Het Integraal Veiligheidsplan structureert en documenteert de onderwerpen die met veiligheidszorg te maken hebben. Donatus Verzekeringen realiseert zich dat het opstellen van een Integraal Plan Veiligheidszorg niet eenvoudig is maar er zijn diverse partijen die u, als beheerder of en/of bestuurder, hierbij kunnen helpen. Zorg dat u als bestuurders en de vrijwilligers dit plan goed kennen.

Daarnaast bestaan er checklists/hulpmiddelen waarmee u zelf aan de slag kan gaan om de risico's/onzekerheden te inventariseren en te controleren, zoals ► www.kerkrisicocheck.nl en de checklist controle kerkgebouw uit de folder Veiligheid en preventie Kerken (via website Donatus, ► www.donatus.nl kopje 'kennisbank'). Van belang is dat deze controle zich niet beperkt tot éénmalig maar periodiek uitgevoerd wordt. Voor de kerkgemeente is het misschien nog wel belangrijker dat de resultaten en conclusies vastgelegd en geborgd worden.

Vanuit het vertrekpunt voorkomen is beter dan genezen is het van belang om aandacht te besteden aan preventieve maatregelen om schade, extra financieel nadeel, te voorkomen of te beperken. Hierbij kunnen informatieve posters helpen bij het creëren van bewustzijn bij o.a. vrijwilligers, beheerders en bestuurders zoals de onlangs geïntroduceerde Poster Brandveiligheid in kerken ► www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/veilig-erfgoed/veiligheidszorg/brand/brandveiligheid-in-kerken en ► www.cultureelerfgoed.nl/onderwerpen/veilig-erfgoed/documenten/publicaties/2016/01/01/waterposter-waterbewust-in-5-stappen.

Bij preventie moet u denken aan maatregelen en periodieke controle door erkende instanties ten aanzien van, de elektrische installaties (speciale aandacht meterkast), bliksemafleider (overspanningsbeveiliging en potentiaalvereffening), blusmiddelen (bereikbaarheid, aanvalsplan e.d.) het gebruik van de

juiste afvalbakken/containers, compartimentering en inbraakpreventie (sleutelplan, hang- en sluitwerk). Maar de preventie beperkt zich niet alleen tot de materiële risico's, het is ook van toepassing op de arbeids- en aansprakelijkheidsrisico's. (procedures en het vastleggen van gemaakte afspraken met derden).

Calamiteiten

Maar liefst 40% van de grote brandschades wordt veroorzaakt door menselijk handelen. Dat is veel te veel. Daarom vinden wij, dat bij onderhoud, controle en restauraties goed moet worden nagedacht over risico's en dat professionals het werk moeten uitvoeren. Vakwerk moet je overlaten aan vakmensen / gespecialiseerde bedrijven, zeker als daar (brand)gevaarlijke werkzaamheden bij komen kijken (denk aan 'formulier brandgevaarlijke werkzaamheden').

Waterschades nemen enorm toe. Dat geldt zowel voor het aantal claims als voor de schadebedragen die worden uitgekeerd. In feite zijn er twee soorten waterschades. De ene heeft te maken met waterleidingen, sanitaire voorzieningen en verwarming (corrosie van afvoerleidingen). De andere waterschades hebben te maken met het weer. De laatste jaren (bijvoorbeeld 18 januari 2018) zien we dat er steeds meer neerslag valt in een kortere tijd en in combinatie met storm. Dan kunnen daken, dakgoten en hemelwaterafvoeren het niet aan. Vooral bij platte daken zien we problemen. Veel schades en calamiteiten kunnen voorkomen worden door het vergroten van het bewustzijn voor dit soort problematieken en door relatief kleine inspanningen van betrokken bestuurders of vrijwilligers. Dit is in het belang van de verzekeraar en uiteraard ook dat van de geloofsgemeenschap.

De nieuwe en minder zichtbare risico's/onzekerheden van deze tijd

Naast de reguliere risico's worden de beheerders en besturen steeds meer geconfronteerd met nieuwe en specifieke risico's van deze tijd. In een aantal gevallen kunnen deze risico's direct of op termijn toegevoegd worden bij de reguliere categorieën zoals die al zijn benoemd. Gezien het belang op dit moment wil ik ze separaat benoemen, zonder dat daarbij het idee bestaat dat dit een complete en eindige lijst betreft:

- Kennis, kunde en beschikbaarheid van bestuurders en vrijwilligers (kwaliteit en kwantiteit)
- AVG, databescherming en Cyberrisk (verantwoord omgaan met persoonsgegevens)
- Individualisering maatschappij, afnemen collectiviteitsgedachte (samen, met en voor elkaar)
- Duurzaamheid (impact zonnecollectoren en ledverlichting, goede initiatieven maar wat betekent dit voor de verzekeraar)
- Leegstand i.c.m. herbestemming kerkgebouwen (verhuur, verkoop en zelfs sloop), impact kerkenviries
- Wetgeving, relatie bestuur en werknemers/vrijwilligers

Onderneming

Geloofsgemeenschappen en verenigingen/stichtingen tot behoud van, moeten in de huidige maatschappij steeds meer gezien worden als bedrijven, beheerders van onroerend goed of als organisatoren van evenementen met vaak grote aantallen bezoekers. Het wijzigen van de bestemming of het gebruik van het pand kan van belang zijn voor de verzekeraar, het risico wijzigt. Dit vraagt om specifieke kennis en tevens tijd van bestuurders, mensen die aangesproken kunnen worden op hun verantwoordelijkheden. Zodra er derden bij betrokken zijn kunnen er zaken gebeuren die het bestuur of een individuele bestuurder niet meer volledig kan overzien, met alle gevolgen van dien. Wat doet de huurder in het pand? Welke wijzigingen worden aangebracht? Voldoet men aan de nodige vergunningen en wie houdt er controle? Gezond verstand is dan niet meer voldoende.

Bewustzijn

Het is belangrijk dat de organisatie en haar leden bij het opstellen van een risico-inventarisatie een goed beeld hebben van de genomen en de eventueel te nemen veiligheidsmaatregelen en achterliggende organisatiestructuren (wie is verantwoordelijk). Achterhaal of deze maatregelen nog effectief zijn of verbeterd c.q. aangepast moeten worden. Hoe kunt u de risico's in uw kerk/organisatie beter beheersen? Hoe voorkomt u incidenten? Denk na over de maatregelen die u moet nemen om binnen uw kerk/organisatie een veilige cultuur en omgeving te creëren en behouden. Welke werkzaamheden voeren vrijwilligers uit en welke professionals? Realiseert u dat u goedwillende vrijwilligers soms bloot stelt aan werkzaamheden met een grote gevaarzetting. Wees daar bewust van. Wijzigingen voor de organisatie, met als mogelijk bijkomend gevolg een schade hebben vaak grote impact en zeker indien daar mensen bij betrokken zijn.

Zie voor wat de verantwoordelijkheid van bestuurders jegens vrijwilligers betreft het zogenaamde 'Dakarrest' van de Hoge Raad der Nederlanden uit 2017.

► <https://uitspraken.rechtspraak.nl/inziendocument?id=ECLE:NL:HR:2017:3142>

Dennis Spaen, gecertificeerd Risk Management Consultant (GRMC®)

Senior Adviseur Relaties Donatus Verzekeringen

B Risico- inventarisatie

Documenteren en borgen van het beleid

Kerkeigenaren en beheerders zijn verantwoordelijk voor het behoud en beheer, de veiligheid en preventie van risico's ten aanzien van hun kerkgebouwen en hun inventaris. Dit betekent niet alleen goede zorg voor het gebouw, maar ook voor de mensen in het gebouw en voor de roerende objecten. Bij het ontbreken van deze zorg en het niet nakomen van de verantwoordelijkheden is het risico groot dat mensen schade oplopen, het gebouw en de inventaris in verval raken, objecten gestolen, beschadigd of vernietigd worden, bijvoorbeeld als gevolg van brand. Bij multifunctioneel gebruik worden er andere eisen gesteld, zeker wanneer u mensen in dienst heeft. Bij een activiteit zal er minimaal één persoon verantwoordelijk moeten zijn. Hij

moet weten waar de brandblusmiddelen hangen en hoe hij ze moet gebruiken, maar hij moet ook weten hoe je eerste hulp bij ongelukken (EHBO) moet verlenen. Een pleister plakken is niet zo moeilijk, maar een verkeerde handeling bij een fractuur kan ernstige gevolgen hebben.

U bent daar wel verantwoordelijk voor. De wetgever stelt verplicht dat de verantwoordelijke persoon, vaak de beheerder van het gebouw, een diploma Bedrijfshulpverlening (BHV) heeft. Ook moet u zorgen voor een vervanger. BHV is verplicht bij organisaties die minstens één werknemer (koster, beheerder) in dienst hebben. Veel bedrijven bieden BHV en EHBO cursussen aan. Het is belangrijk dat het kerkbestuur/de eigenaar een veiligheidsbeleid ontwikkelt, documenteert en controleert. Ontwikkelen om risico's in kaart te brengen en vervolgens preventieve maatregelen te nemen. Documenteren om het beleid te vertalen in duidelijke maatregelen en instructies. Borgen om te voorkomen dat het beleid na verloop van tijd verwaterd of niet meer in overeenstemming is met de dagelijkse praktijk. Regelmatig het ontruimingsplan oefenen met vrijwilligers, minimaal één maal per jaar, voorkomt dat u fouten maakt als het er werkelijk op aankomt.

Meer informatie

► www.miniszw.nl

► www.cultureelerfgoed.nl/sites/default/files/downloads/dossiers/stb-2015-511.pdf

CONTROLELIJST 1

CONTROLELIJST DOCUMENTEREN EN BORGEN VAN HET BELEID		ja	nee	nvt
1	Is bekend aan welke wettelijke verplichtingen voldaan moet worden?			
2	Wordt voldaan aan de wettelijke verplichtingen, bijvoorbeeld de Arbowet of het Bouwbesluit?			
3	Worden periodiek risico analyses uitgevoerd en zijn hiervoor controlelijsten beschikbaar?			
4	Is beschreven of, en zo ja voor welke, niet aan kerkdiensten gerelateerde activiteiten het gebouw gebruikt en/of verhuurd wordt?			
5	Zijn de hieraan verbonden risico's door een deskundige geïnventariseerd, geanalyseerd en beschreven?			
6	Wordt periodiek geïnventariseerd of het verzekeringspakket nog aansluit bij de activiteiten en/of het beleid van het kerkbestuur?			
7	Wordt voldaan aan de eisen/voorwaarden van de verzekeraar?			
8	Is veiligheidszorg een vast agendapunt van de vergaderingen van het kerkbestuur?			
9	Is het veiligheidsbeleid gedocumenteerd in een Integraal Plan Veiligheidszorg (IPV)?			
10	Worden medewerkers en/of vrijwilligers in de gelegenheid gesteld de vereiste of noodzakelijke (herhalings)cursussen te volgen?			
11	Worden periodiek ontruimingen- en/of andere oefeningen gehouden?			
12	Zijn er voorwerpen in de kerk die zijn aangewezen als beschermd cultuurgood (voormalige lijst Wet Behoud Cultuurbezit)?			
13	Is bekend aan welke verplichtingen voldaan moet worden vlg. de nieuwe Erfgoedwet (juli 2016)?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJKE SCENARIO'S

1 – Indien het risicomanagement niet of onvolledig is ontwikkeld of georganiseerd, wordt de kans op een calamiteit vergroot.

2 – Indien niet duidelijk is aan welke wettelijke verplichtingen voldaan moet worden bestaat het risico dat na een calamiteit de verantwoordelijke bestuurders/eigenaren aansprakelijk gesteld worden.

CONTROLELIJST 2

Onderhoud gebouwen en installaties

Een kerkgebouw is een kostbaar bezit. Houdt uw gebouw in goede staat. Zorg voor goede installaties en laat deze door erkende bedrijven controleren. Een ongeluk zit in een klein hoekje.

CONTROLELIJST GEBOUW		ja	nee	nvt
1	Wordt het gebouw onderhouden op basis van een meerjarenonderhoudsplan?			
2	Wordt het gebouw periodiek gecontroleerd door bijvoorbeeld de Monumentenwacht?			
3	Is in het gebouw asbest verwerkt en zo ja, zijn instructies opgesteld om verspreiding te voorkomen?			
4	Zijn er andere milieuaspecten aan de orde?			
CONTROLELIJST ELEKTRISCHE INSTALLATIES		ja	nee	nvt
5	Wordt de elektrische installatie eens per vijf jaar geïnspecteerd volgens de norm NEN-EN 50110-1 / NEN 3140?			
6	Indien deze keuring niet plaats vindt, is er dan een deskundige (vrijwilliger) die de elektrische installatie periodiek controleert?			
7	Worden de adviezen van de deskundige opgevolgd?			
8	Kunnen delen van de installatie, bijvoorbeeld de kappen, spanningsloos worden gemaakt?			
9	Is de elektrische installatie voorzien van overspanningsbeveiliging?			
CONTROLELIJST ONDERHOUD EN GEBRUIK		ja	nee	nvt
10	Worden de technische installaties (bijv. de verwarmingsinstallatie) jaarlijks onderhouden?			
11	Worden de beveiligingsinstallaties (bijv. de bliksemafleiding- of inbraakmeldinstallatie) jaarlijks onderhouden?			
12	Wordt na een geconstateerd gebrek aan de bliksemafleidinginstallatie (bijvoorbeeld diefstal van koperen leiding) de installatie hersteld of – indien verantwoord - geheel verwijderd?			
13	Worden de rookkanalen periodiek schoongemaakt?			
14	Wordt de apparatuur conform de instructies gebruikt, onderhouden en na gebruik waar mogelijk spanningsloos gemaakt?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJKE SCENARIO'S

- Indien de elektrische installaties niet periodiek worden gecontroleerd of gekeurd conform de NEN-3140 – NEN-EN 50110-1 is er een verhoogde kans op storing gevolgd door brand.
- Indien geen overspanningsbeveiliging geïnstalleerd is bestaat er een verhoogde kans op inductie schade als gevolg van een blikseminslag in de directe omgeving.
- Indien de technische installaties en/of apparatuur niet contractueel worden onderhouden bestaat er een reële risicokans op een storing met als mogelijke gevolg dat er brand kan ontstaan, of erger, dat aanwezigen letsel oplopen.

CONTROLELIJST 3

Behoud en beheer collectie

Kerken zijn de beheerders van één van de grootste kunst- en cultuurhistorische collecties. Om dit religieuze erfgoed goed te beheren is het van belang dat de eigenaar weet wat hij in huis heeft, welke voorwerpen cultureel en financieel belangrijk zijn, hoe deze objecten moeten worden bewaard en onderhouden.

CONTROLELIJST BEHOUD EN BEHEER COLLECTIE		ja	nee	nvt
1	Is het roerende religieuze erfgoed door een deskundige geïnventariseerd en beschreven?			
2	Is het digitaal gefotografeerd?			
3	Zijn de beschrijvingen en de foto's opgenomen in de databank van het Museum Catharijneconvent?			
4	Wordt periodiek gecontroleerd of alle beschreven voorwerpen nog aanwezig zijn?			
5	Zijn maatregelen en/of instructies opgesteld voor het behoud en beheer van het roerend religieus erfgoed? Te denken valt aan: wijze van gebruik en bewaring, lichtinvloeden, stookbeleid/luchtvochtigheid, schoonmaak en poetsen en controle op ongedierte.			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJKE SCENARIO'S

- Omdat het roerende religieuze erfgoed niet of onvoldoende is geregistreerd en/of gefotografeerd:
  - kan er periodiek geen effectieve controle plaatsvinden van de aanwezige objecten en kan niet worden geconstateerd of er objecten ontbreken;
  - wordt bij vermissing of diefstal van (roerend) religieus erfgoed de opsporing bemoeilijkt.
- Omdat geen of onvoldoende maatregelen/instructies zijn opgesteld voor het behoud en beheer bestaat er een verhoogde kans op onherstelbare schade door ondeskundige conservering en verkeerd onderhoud.

CONTROLELIJST 4

Toegangsbeheer

Nu kerkgebouwen steeds vaker multifunctioneel gebruikt worden gelden er ook andere eisen voor toegangsbeheer en toegangscontrole. Wie zijn hiervoor verantwoordelijk? Zijn de vrijwilligers geïnstrueerd? Wat doen zij bij overlast?

Hoe is de ligging van het gebouw? Is er sprake van sociale controle? Is er een sleutelplan? Vrijwilligers krijgen niet altijd gerichte instructies noch een cursus gastheer/gastvrouw.

Zie ook controlelijst 10

CONTROLELIJST TERREINBEVEILIGING		ja	nee	nvt
1	Zijn maatregelen getroffen voor een zo optimaal mogelijk zicht op inbraakgevoelige ramen, deuren en hangplekken?			
2	Is op risicovolle plekken vandalisme bestendige beveiligingsverlichting aangebracht?			
3	Zijn maatregelen getroffen om opklimming naar risicovolle gevelopeningen te voorkomen?			
CONTROLELIJST TOEGANGSCONTROLE		ja	nee	nvt
4	Zijn maatregelen getroffen om het onbevoegd betreden van de gebouwen te voorkomen?			
5	Zijn de niet publiektoegankelijke ruimten slotvast afgesloten?			
6	Is tussen het stiltecentrum en de rest van het gebouw een effectieve fysieke afscheiding aangebracht?			
7	Worden gedurende verbouwings- of restauratiewerkzaamheden extra maatregelen getroffen?			
CONTROLELIJST TOEZICHT TIJDENS OPENSTELLING		ja	nee	nvt
8	Zijn tijdens openstelling voldoende toezichthouders aanwezig?			
9	Zijn de toezichthouders schriftelijk geïnstrueerd, bijvoorbeeld inzake ongewenst gedrag van bezoekers?			
10	Wordt het overklimmen van de fysieke scheiding tussen stiltecentrum en kerk gesignaleerd?			
CONTROLELIJST SLEUTELPLAN EN SLEUTELBEHEER		ja	nee	nvt
11	Kunnen de buitendeuren – die niet aan de binnenzijde zijn vergrendeld – alleen met een gecertificeerde sleutel geopend worden?			
12	Kunnen ruimten met een verhoogd risicoprofiel alleen met een gecertificeerde sleutel geopend worden?			
13	Is het aantal sleutelhouders beperkt en bekend (registratie)?			
14	Is er een protocol voor het dupliceren van sleutels?			
15	Worden de gecertificeerde reservesleutels in een verankerd sleutelkluisje bewaard?			
16	Is de kluisleutel persoonsgebonden of wordt deze sleutel in een verankerd sleutelkluisje bewaard?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJKE SCENARIO'S

- Indien risicovolle plekken en/of inbraakgevoelige gevelopeningen aan het zicht onttrokken zijn bestaat er een verhoogde kans op inbraak of vernieling.
- Indien er tijdens de openstelling van de kerk onvoldoende toezicht wordt gehouden zullen ongewenste situaties of bijvoorbeeld diefstal niet tijdig worden gesignaleerd.

- Indien geen gebruik wordt gemaakt van gecertificeerde sleutels of niet bekend is wie een sleutel bezit is het risico van het ongecontroleerd bijmaken van sleutels een reëel risico.
- Indien de kluisleutel niet persoonsgebonden is en/of niet in een inbraakvertragende sleutelkluis wordt bewaard, is er een verhoogd risico op diefstal.

CONTROLELIJST 5

Diefstal en inbraak – bouwkundige maatregelen

Organisatorische en eenvoudige bouwkundige en compartimentering/meeneembepurende maatregelen kunnen diefstal en inbraak voorkomen of de gevolgschade aanzienlijk beperken.

Zie voor de organisatorische maatregelen **controlelijst 4**.

Informatie over kluisen ► www.indicatie waardeberging.nl

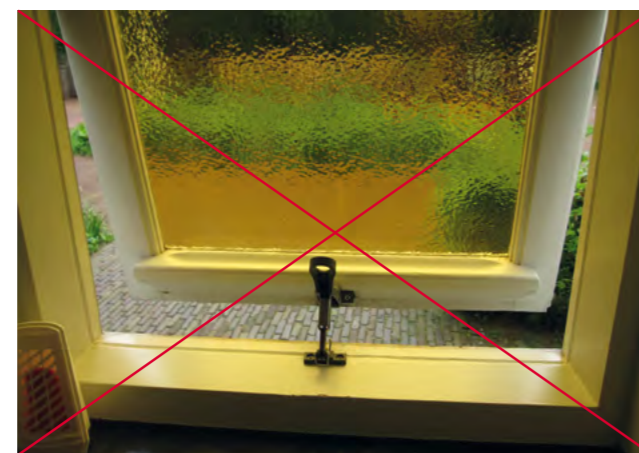
CONTROLELIJST HANG- EN SLUITWERK EN GLASAFSCHEMING		ja	nee	nvt
1	Is de reguliere toegangsdeur voorzien van minimaal twee veiligheidssloten en veiligheidsbeslag?			
2	Worden de buitendeuren, die niet van veiligheidssloten zijn voorzien, aan de binnenzijde extra vergrendeld met bijvoorbeeld een stevige afsluitbalk?			
3	Zijn kleine inbraakgevoelige gevelopeningen voorzien van stevig traliewerk?			
4	Zijn de gebrandschilderde ramen of schadegevoelige glas in loodramen voorzien van voorzetbeglazing of een andere vorm van bescherming?			
CONTROLELIJST MEENEEMBEPERKENDE MAATREGELEN		ja	nee	nvt
5	Is gedocumenteerd en bekend welke voorwerpen (na gebruik) in de kluis opgeborgen moeten worden?			
6	Is de kwaliteit van de kluis in overeenstemming met de waarde van de opgeborgen goederen?			
7	Indien de vrijstaande kluis minder weegt dan 1000 kg is de kluis dan aan de vloer of de muur verankerd?			
8	Zijn draagbare attractieve goederen verankerd of anderszins tegen diefstal beveiligd?			
9	Is attractieve automatiseringsapparatuur verankerd?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJK SCENARIO

Indien er geen of onvoldoende aandacht is voor bovengenoemde aandachtspunten is er een verhoogde kans op letsel of een catastrofale brand en/of rook- of roetschade.

CONTROLELIJST 6

Diefstal en inbraak – elektronische maatregelen

Op het gebied van preventie van diefstal is elektronisch heel veel mogelijk. Denk aan een inbraakmeldinstallatie, camerabewaking etc. Het is belangrijk om na installatie de alarmopvolging goed te regelen. Waar komt het alarmsignaal binnen? Bij een Particuliere Alarm Centrale (PAC)?

Bij de sleutelhouders? Wie verzorgt de alarmopvolging? Maak duidelijke instructies voor uw vrijwilligers.

Een inbraakmeldinstallatie signaleert uitsluitend dat iemand de kerk is binnengedrongen. Een indringer weet dat hij gesignaleerd is en zal na korte tijd het gebouw verlaten. De inbraakmeldinstallatie voorkomt echter niet dat snel de voor de hand liggende attractieve goederen worden verzameld en meegenomen.

In geval de alarmopvolging door de sleutelhouders wordt verzorgd, dan is het zaak goede afspraken te maken om de veiligheid van de sleutelhouders te garanderen. Een confrontatie met een indringer moet altijd worden voorkomen.

Vaak worden kluis sleutels op een 'geheime bergplaats' bewaard. De meest effectieve oplossing is de aanschaf van een inbraakwerend sleutelkluisje (dus niet een eenvoudig open te breken sleutelkastje) dat stevig aan een muur wordt verankerd. Het is belangrijk de sleutel beperkt en persoonlijk uit te reiken. Afhankelijk van de waarde van de goederen in de kluis en de kwaliteit van het sleutelkluisje, is het aan te bevelen het sleutelkluisje te voorzien van een trilcontact dat 24 uur per dag ingeschakeld kan blijven. Het in- en uitschakelen van de inbraakmeldinstallatie is dan niet meer nodig.

Elektronische maatregelen hebben een (beperkte) preventieve werking. De professionele inbreker zal de aanwezigheid ervan meewegen bij zijn risicoanalyse. Ze mogen nimmer beschouwd worden als vervanging van organisatorische of bouwkundige maatregelen. Laat u adviseren door een deskundige.

CONTROLELIJST ELEKTRONISCHE MAATREGELEN		ja	nee	nvt
1	Is het gebouw voorzien van een gecertificeerde inbraakalarminstallatie, minimaal conform de norm E1 van de Verbeterde Risico klassenindeling (VRKI 2015) voor bedrijven?			
2	Is de kluisruimte of de kluis voorzien van een inbraakdetector?			
3	Indien waardevolle goederen in een vitrine worden tentoongesteld is de vitrine of de ruimte waarin deze staat opgesteld voorzien van een inbraakdetector?			
CONTROLELIJST ALARMOPVOLGING		ja	nee	nvt
4	Waarschuwt de Particuliere Alarm Centrale (PAC) altijd de politie ingeval er sprake is van alarmverificatie (dit is bijvoorbeeld het geval indien binnen vijf minuten twee detectoren worden geactiveerd)?			
5	Wordt de alarmopvolging uitgevoerd door een erkend particulier beveiligingsbedrijf?			
6	Zijn instructies opgesteld in geval de sleutelhouders de alarmopvolging verzorgen?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJKE SCENARIO'S

- 1 – Indien in de kerk geen inbraakmeldinstallatie is geïnstalleerd kunnen attractieve goederen ongestoord worden verzameld en meegenomen.
- 2 – Indien geen instructies zijn opgesteld voor de sleutelhouders bestaat er een verhoogd risico op confrontatie met de indringer.

CONTROLELIJST 7

Beschadiging en vandalisme

Preventieve maatregelen zijn gewenst om schade aan het gebouw of de inventaris als gevolg van vandalisme, vernieling, graffiti, wildplassen en overlast door vogels te voorkomen. Voorkom dat het kerkplein wordt gebruikt als hangplek.

MOGELIJKE SCENARIO'S

- 1 – Indien geen of onvoldoende maatregelen zijn getroffen kan het gebouw of de inventaris worden beschadigd.
- 2 – Indien in de kerk geen inbraakmeldinstallatie is geïnstalleerd kunnen indringers zich ongestoord in de kerk ophouden en vernielingen aanrichten.

CONTROLELIJST BESCHADIGING EN VANDALISME		ja	nee	nvt
1	Zijn risicovolle plekken afgesloten om wildplassen of het ontstaan van hangplekken te voorkomen?			
2	Zijn maatregelen getroffen om schadegevoelige beglazing te beschermen?			
3	Zijn maatregelen getroffen om overlast door vogels te voorkomen?			
4	Wordt schade aan het gebouw en inventaris zo snel mogelijk hersteld?			
5	Is de kerk voorzien van een inbraakmeldinstallatie?			

CONTROLELIJST 8

Storm- en waterschade

Stormschade en wateroverlast kunnen iedereen overkomen. Denk hierbij aan vallende bomen, afgewaide dakpannen of goten die overlopen. Preventieve maatregelen kunnen de gevolgen ervan beheersbaar houden. Denk aan het schoonhouden van hemelwaterafvoeren.

Laat de goten jaarlijks controleren door bijvoorbeeld de Monumentenwacht op bladeren, maar ook ingewaide plasticzakken. Laat waar nodig de goten direct schoonmaken. Dit kan wateroverlast en de gevolgen van ernstige lekkage voorkomen. Gebruik watersloten op opslag onder maaiveldniveau. Vergeet niet uw water verbruikende apparatuur te voorzien van een waterstop.

MOGELIJKE SCENARIO'S

- 1 – Indien de hemelwaterafvoeren onvoldoende capaciteit hebben of niet periodiek worden schoongemaakt is het risico van wateroverlast verhoogd.
- 2 – Indien op water verbruikende machines geen watersloten zijn aangebracht en er op risicoplatsen geen waterdetectie is geïnstalleerd, kan wateroverlast alleen na controle gesignaleerd worden.

CONTROLELIJST STORM- EN WATERSCHADE		ja	nee	nvt
1	Worden de bomen die het gebouw kunnen beschadigen onderhouden en gesnoeid?			
2	Zijn de dakpannen/leien gehaakt of geschroefd?			
3	Zijn de platte daken voorzien van voldoende waterspuwers?			
4	Worden de hemelwaterafvoeren regelmatig gecontroleerd en waar nodig schoongemaakt?			
5	Zijn water verbruikende machines voorzien van een waterstop?			
6	Worden schadegevoelige goederen onder het maaiveldniveau minimaal 15 centimeter van de vloer opgeslagen?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

CONTROLELIJST 9

Fraude en ander normafwijkend gedrag

Waar mensen werken kan fraude gepleegd worden, ook bij u. Doe bij het vermoeden van fraude altijd aangifte bij de politie. Zij zijn de deskundigen en – niet onbelangrijk – niet emotioneel betrokken.

Denk bij andere vormen van normafwijkend gedrag aan agressie, overval, bommelding, omgaan met kinderen, seksueel gerelateerde delicten, bedreigingen, chantage en overige risico's zoals bijvoorbeeld: overlast door uitgaanspubliek, hangjongeren, verslaafden, etc., of problemen met buurtbewoners of actiegroepen.

CONTROLELIJST FRAUDEPRENTIE		ja	nee	nvt
1	Beperk het contante geldverkeer			
2	Controleer periodiek alle betalingen			
3	Laat een jaarlijkse controle door een kascommissie plaatsvinden.			
4	Maak afspraken over betalingen aan bestuursleden			
5	Penningmeester mag uitsluitend betalingen doen die zijn gefiatteerd door een ander bestuurslid.			
6	Factuuradres is niet het adres van de penningmeester			
7	Stel limieten in voor bankrekeningen			
8	Stel sluitende procedures op bij contact geld			
9	Controleer referenties			
10	Vraag offertes aan			
11	Registreer bezittingen			
12	Let op onvoorspelbare inkomsten			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

Voorkomen van fraude

Donatus Verzekeringen

Elke kerk en elk kerkbestuur heeft te maken met geld. Wanneer u over het beheer geen zorgvuldige afspraken maakt, kan dat helaas tot misbruik en fraude leiden. Dat is vervelend voor de persoon die zijn positie misbruikt, voor zijn familie en naaste omgeving, voor de kerkgemeenschap en (ook) voor de genen die geld geschonken hebben aan de kerk. Juist bij kerkgenootschappen verwacht men een hoge mate van integriteit en vertrouwen. Daarom is preventie en bewustzijn op dit gebied zo belangrijk.

Noodzaak van een veilige kerkgemeenschap

Met het beheer van geld moet u voorzichtig omgaan omdat:

- Veelal leden en/of begunstigers dit geld in de loop van vele jaren bij elkaar brengen. Zij hebben recht op goed beheer van de bijdragen die zij aan de kerk geven
- Het voortbestaan van de kerk in gevaar komt als geld verdwijnt
- U vrijwilligers die met geld omgaan (waaronder de penningmeester) simpelweg niet in de verleiding moet brengen zichzelf door fraude te verrijken
- Bestuurders zijn persoonlijk aansprakelijk als het bestuur onvoldoende maatregelen heeft genomen om fraude te voorkomen. Alle redenen dus om het risico van fraude maximaal te beperken

Wie is verantwoordelijk voor de financiën?

Het (gehele) bestuur is verantwoordelijk voor een deugdelijke organisatie en verslaggeving van de financiën, dus niet alleen de penningmeester en/of de boekhouder! De penningmeester functioneert binnen de kerk volgens de afgesproken regels.

Toepassing van de maatregelen en borging

Het is niet nodig en ook niet altijd mogelijk om alle hieronder genoemde maatregelen binnen uw kerk of parochie toe te passen. De maatregelen 1 tot en met 4 zijn essentieel voor vrijwel elk kerk- of parochiebestuur en zij verminderen de kans op fraude enorm. Elk bestuur zal een eigen afweging moeten maken welke combinatie van maatregelen in de eigen situatie optimaal is. Leg de maatregelen die het bestuur afsprekt, schriftelijk vast in een document 'Organisatie van de financiën'. Laat dit document door elk (nieuw) bestuurslid ondertekenen.

DE MAATREGELLEN

1 – Beperk het contante geldverkeer

Streef ernaar om alle ontvangsten en betalingen (digitaal) per bank te laten plaatsvinden. De kans op diefstal wordt hierdoor kleiner. En geldverkeer via de bank wordt automatisch geregistreerd.

2 – Periodieke controle van alle betalingen

Iemand uit het bestuur (iemand anders dan de penningmeester) controleert bijvoorbeeld maandelijks alle betalingen (en geldopnamen van spaarrekeningen e.d.). De controle vindt plaats aan de hand van de originele dagafschriften van alle bankrekeningen. Of (bij internetbankieren) door het raadplegen van alle mutaties via internet (de controleur heeft toegangsmogelijkheid tot het internetbankieren, zonder de mogelijkheid om zelf betalingen te verrichten).

3 – Jaarlijkse degelijke controle door de kascommissie

Controle door de kascommissie is wettelijk verplicht voor elke vereniging en statutair verplicht voor veel stichtingen. Het geldt dus in ieder geval voor kerken die een stichtingsvorm hebben. Maar ook voor andere kerk- en parochiebesturen is een kascontrolecommissie onontbeerlijk (deze dient voor haar bevindingen te tekenen).

Het bestuur (parochiebestuur, kerkenraad, commissie van beheer, kerkvoogdij of college van kerkrentmeesters) stimuleert dat de kascommissie deskundig is of benoemt die zelf en voorziet de commissie van alle gevraagde informatie en ondersteuning. Zodra de leden van de kascommissie zijn benoemd, bespreekt het bestuur met hen de wederzijdse verwachtingen. De kascommissie maakt zoveel mogelijk gebruik van checklists. Checklists zijn bijvoorbeeld te vinden in De Kascommissiegids van drs. Maarten den Ouden RA. ► www.kascommissiegids.nl.

4 – Afspraken over betalingen aan bestuursleden

Leg schriftelijk vast of en zo ja, welke vergoedingen (van kosten en/of tijd) bestuursleden mogen declareren en binnen welke termijn dat moet gebeuren. Neem als voorbeeld de autovergoeding. Is dat een vast bedrag per km? Of de werkelijke brandstofkosten? Of de werkelijke totale kosten per km? Lenen van geld van de kerk is nooit toegestaan.

5 – Penningmeester mag uitsluitend betalingen doen die zijn gefiatteerd door een ander bestuurslid

De penningmeester controleert onder meer of schriftelijk fiat aanwezig is en of de rekening/factuur verder in orde is. Daarna verricht hij de daadwerkelijke betaling en verwerkt deze in de administratie. Eventueel laat u deze maatregel alleen gelden voor betalingen boven een bepaald bedrag. Als één bestuurslid alle betalingen fiatteert, kan dit bestuurslid ook periodiek controleren (zie punt 2) of alleen betalingen zijn gedaan die door hem zijn gefiatteerd.

6 – Factuuradres is niet het adres van de penningmeester

Omdat de penningmeester voor betaling het fiat nodig heeft van een bestuurslid, is het handig om het factuuradres het adres van een ander dan de penningmeester te laten zijn, bijvoorbeeld de scriba of secretaris. Het voordeel van deze maatregel is dat eventuele betalingsherinneringen ook bij anderen dan de penningmeester bekend worden.

7 – Limieten instellen voor bankrekeningen

Banken bieden diverse mogelijkheden om limieten in te stellen voor het maximale bedrag dat per dag mag worden overgeboekt. Of om in te stellen dat voor bedragen boven een bepaalde grens altijd twee autorisaties nodig zijn. Zorg er voor dat het bestuurslid die de bevoegdheid heeft om deze limieten in te stellen iemand anders is dan degene die de betalingen verricht.

8 – Sluitende procedures bij contant geld

Binnen kerken wordt weliswaar minder maar nog altijd veel met contant geld gewerkt; zorg dan voor sluitende procedures.

Bijvoorbeeld

- a** – Stort elke week alle contante gelden (collectes) af bij de bank. Hierdoor kan de kascommissie een goede controle maken (Archiveer de stortingsbewijzen zorgvuldig).
- b** – Beperk de hoeveelheid geld in kas en spreek een maximumbedrag af. Stort boven dit bedrag altijd direct af.
- c** – Laat bij collectes de opbrengst altijd geld gelijktijdig tellen door minimaal twee personen die de getelde bedragen noteren en daarvoor tekenen.
- d** – Heeft u een kantine of iets dergelijks? Werk dan met een kassa, houd frequent inventarisaties, laat tussentijdse controles door de kascommissie uitvoeren.

9 – Referenties nagaan

Stelt u een nieuwe penningmeester aan of iemand anders die met geld van de kerk in aanraking komt? Zorg dan dat u deze persoon goed kent. Doe navraag bij organisaties waar de vrijwilliger voorheen werkzaam was of nog is. Vraag ook een vog (Verklaring Omtrent Gedrag) aan op het screeningsprofiel Geld bij uw burgerlijke gemeente.

10 – Offertes

Vraag bij investeringen of andere grote uitgaven boven een bepaald bedrag altijd bij meerdere (aantal is afhankelijk van de soort investering) aanbieders offerte.

11 – Register bezittingen

Houd een administratie bij van alle bezittingen van uw kerk en inventariseer periodiek of alle bezittingen nog aanwezig zijn. Wij staan ervan te kijken, dat sommige bestuurders hiervan niet op de hoogte zijn. Vooral na fusies blijkt dit een probleem te zijn. Een andere zaak is het gebruik van kerkelijke zaken door bestuursleden en vrijwilligers. Dit gaat van kleine dingen als koffie

en suikerzakjes tot grotere zaken als het 'even' gebruiken van de grasmaaier van de kerk. Maak over zulke zaken duidelijke afspraken.

12 – Onvoorspelbare inkomsten

Dit is een lastige. Maar het is goed om oog te hebben voor legaten, speciale giften en erfenissen. Je zou kunnen afspreken, dat zulke zaken gemeld moeten worden aan de scriba of secretaris en dat de penningmeester het financieel afhandelt. Iets meer voorspelbaar zijn kaarsengeld en contant betaalde misintenties. Maak hiervoor een procedure, dat is al het halve werk (bijvoorbeeld in een leenregister waarvoor dient te worden getekend).

Tot slot

Integriteit is niet alleen een zaak van de penningmeester, maar geldt voor alle bestuursleden en vrijwilligers met een taak. Zo kan een dominante voorzitter ook een risico zijn; idem familie- of gezinsleden in één college. Zowel tegelijk als in opvolging; bijvoorbeeld de echtgenote van de penningmeester volgt de penningmeester op. Helaas krijgt Donatus elk jaar een aantal meldingen van fraude en aanverwante zaken bij kerken. Dat is jammer en uiterst pijnlijk. Wees daarom alert en zoveel mogelijk transparant. Juist hier geldt dat voorkomen beter is dan genezen. Ook een Fraude- en Berovingsverzekering voorkomt op zichzelf geen fraude. Controleren heeft niet te maken met wantrouwen, maar juist met het waarderen en de bewustwording van vrijwilligers. Iedere penningmeester heeft er recht op om gecontroleerd te worden. Juist hier maken zachte heelmeeesters stinkende wonden.

► www.donatus.nl

C Calamiteiten- plan

INLEIDING

Het Beveiligingsplan en het Calamiteitenplan vormen samen het Integraal Plan Veiligheidszorg (IPV).

Het opstellen van een IPV is een goed hulpmiddel om zorg te dragen voor een goede veiligheid van personen en religieus erfgoed en om risico's te minimaliseren. Het structureert en documenteert de onderwerpen die met veiligheidszorg te maken hebben.

In het IPV spreekt het kerkbestuur zich uit over het wel of niet accepteren van risico's, de organisatorische verantwoordelijkheden en welke maatregelen en voorzieningen worden genomen. Verder worden in dit plan structuren, richtlijnen en instructies opgenomen die gericht zijn op het voorkomen en het bestrijden van incidenten en het beperken van de gevolgschade. Bewustwording staat hierbij centraal.

Het kerkbestuur bepaalt uit welke hoofdstukken of bijlagen het IPV bestaat en wie inzage heeft in het gehele plan.

Op de site van de VBMK, www.vbmk.nl vindt u een format voor een IPV. U kunt dit format downloaden en invullen.

In bijlage 2 is een Calamiteitenkaart opgenomen. Deze kaart toont overzichtelijk risico's en aanbevelingen. U kunt deze kaart invullen en duidelijk zichtbaar ophangen in uw kerk.

De zorg voor veiligheid

Simon Meerveld, adviseur BHV

Iedere organisatie is verantwoordelijk voor de veiligheid van de eigen medewerkers. Voor instellingen met een publieksfunctie komt daar de verantwoordelijkheid voor bezoekers bij. Collectie behorende instellingen, zoals kerken, zijn bovendien verantwoordelijk voor de veiligheid van de collectie. Door al die verantwoordelijkheden moet iedere organisatie maatregelen treffen om te voorkomen dat een gevaarlijke of ongezonde situatie ontstaat. De verplichting om maatregelen te treffen opdat juist kan worden gehandeld bij een calamiteit geldt voor iedere instelling. Het maakt geen verschil of u een grote werkgever bent met betaalde krachten, of een kleine instelling die draait op vrijwilligers. Alle medewerkers binnen de organisatie moeten voorbereid zijn op calamiteiten (denk aan brand, ontruiming, ongevallen, schade aan de collectie). De rol van de hoofdverantwoordelijke - directeur, conservator, archivaris, kerkbestuur - en haar/diens commitment is zeer belangrijk. Doel van dit hoofdstuk is invulling geven aan deze verplichting. Zonder de nadruk te leggen op het onderscheid tussen wettelijke en morele verplichtingen

Gebruiksbesluit

In de eisen die de gemeente stelt via het gebruiksbesluit kan staan dat u moet beschikken over een ontruimingsplan. Daarnaast is het verplicht om de bedrijfshulpverlening (BHV) goed te organiseren en medewerkers / bezoekers voor te lichten over noodprocedures. Middels een calamiteiten- of ontruimingsplan worden afspraken gemaakt over hoe te handelen bij een calamiteit en kan iedere aanwezige voorlichting krijgen over het handelen bij calamiteiten.

Arbowet

Iedere werkgever is verplicht goed voorbereid te zijn op ongevallen, brand en ontruiming. Dit staat in de Arbowet, artikel 3-1e. Hierbij moet hij zich bij meer dan 40 uur betaalde arbeid per week laten ondersteunen door deskundige bedrijfshulpverleners (BHV-ers), zie artikel 15 van de Arbowet. Het begrip 'werkgever' is in dit geval zeer breed. Het gaat om de persoon die gezag heeft in de organisatie. Daarom geldt deze verplichting ook voor organisaties waar de werkgever 'gezag' heeft over bijvoorbeeld bezoekers of vrijwilligers.

Voordat gewerkt kan worden aan het verbeteren en borgen van het veiligheidsniveau, is het belangrijk te weten:

'waar hebben we het over?'

Om hier inzicht in te krijgen, spreken we over risico inventarisatie en -evaluatie (RI&E). Volgens artikel 5 van de Arbowet is dit een verplichting bij alle organisaties waar meer dan 40 uur betaalde arbeid per week verricht wordt, en bij bijzondere activiteiten (zoals evenementen, verbouwing, etc.).

Afgezien van de wettelijke eis, is het inventariseren van de risico's middels een checklist noodzakelijk als nulmeting en ter beoordeling van de voortgang.

Kijk voor meer informatie op www.rie.nl of neem contact op met de veiligheidskundigen van BHV.nl via www.bhv.nl.

Calamiteitenplan

Na het inventariseren van de risico's is duidelijk waar verbetering mogelijk/noodzakelijk is ter voorbereiding op calamiteiten. Borging kan door het opstellen van een calamiteitenplan.

Een calamiteitenplan is een organisatieoverzicht en een afspraken- en waarschuwingssysteem, dat wordt gebruikt bij calamiteiten. Het bevat actuele telefoonlijsten van interne en externe contactpersonen, instructies, plattegronden met vluchtroutes en een overzicht van aanwezige voorzieningen zoals brandblusapparatuur.

In het calamiteitenplan van een kerk komt niet alleen de BHV (bedrijfshulpverlening) aan bod, waarmee de veiligheid van mensen en het gebouw wordt beschermd, maar ook de CHV (collectiehulpverlening) oftewel de veiligheid van het erfgoed. Een calamiteitenplan wordt gemaakt om in noodsituaties zoveel mogelijk de regie in handen te houden. Als adequaat gereageerd wordt op een calamiteit, kan veel (vervolg)schade voorkomen worden. Ook gaat er van een calamiteitenplan een preventieve werking uit. Door het invoeren en actueel houden van het plan wordt veiligheidszorg een voortdurend aandachtspunt. Calamiteitenplannen van verschillende instellingen kunnen erg van elkaar verschillen qua inhoud en opmaak. Sommigen houden een calamiteitenplan liever beknopt en overzichtelijk, andere plannen zijn meer uitgebreid en geven instructies tot in de kleinste details. Voor kerken is het opstellen van een calamiteitenplan niet altijd eenvoudig, omdat er een bijkomende verantwoordelijkheid is voor publiek en collectie. De inhoudsopgave die hieronder is opgenomen, dient als voorbeeld of checklist voor een calamiteitenplan voor een grote kerk. Gebruik het om te controleren over welke gegevens u wel of (nog) niet beschikt.

Informatie over gebouw, aanwezige personen, contactgegevens, etc.

- Alarmeringsprocedure intern en extern
- Wat te doen bij brand
- Wat te doen bij eerste hulp
- Wat te doen bij bommelding
- Wat te doen bij dreiging van buiten (overheidsalarm)
- Wat te doen bij ontruiming
- Wat te doen bij collectiehulpverlening
- Plattegronden
- Personeelsinstructies
- Logboek BHV-organisatie
- Evaluatie (ontruimings)oefeningen

Bij het opstellen van het calamiteitenplan kan onderscheid gemaakt worden in zondagsdienst, bezichtigingen, evenementen, etc.

BHV

Het toepassen van de verplichting tot veiligheidszorg voor eigen personeel en gasten is een kwestie van maatwerk. Per kerk moet bepaald worden op welke wijze goede hulpverlening bij calamiteiten tot stand komt en ingericht wordt. Personen op wie een beroep wordt gedaan bij een calamiteit zijn de bedrijfshulpverleners (BHV-ers). Zij hebben, conform de Arbowet, de verantwoordelijkheid voor het uitvoeren van de volgende taken:

- het verlenen van eerste hulp bij ongevallen (EHBO),
- het beperken en bestrijden van brand,
- het beperken van de gevolgen van ongevallen en in noodsituaties alarmeren en evacueren van alle werknemers en andere personen in de instelling.

BHV-ers moeten zodanig in aantal zijn, over opleiding, uitrusting en organisatie beschikken dat zij hun taken naar behoren kunnen verrichten. Het is van belang om voor uw eigen organisatie te bepalen op welke wijze de BHV georganiseerd wordt en welke competenties en materialen de BHV-ers nodig hebben. Gebruik als hulpmiddel de volgende onderwerpen:

- Aanwezige risico's (RI&E)
- Te verwachten scenario's
- De aard, de grootte en de ligging van uw kerk
- Aantal aanwezige personen in het gebouw op verschillende momenten (een gemiddelde aanhouden is schijnveiligheid en geen maatwerk)
- Mate van zelfredzaamheid aanwezige personen
- Opkomsttijd professionele hulpdiensten

Uw collectie en de veiligheidsrisico's in uw kerk bepalen welk noodmateriaal voorhanden moet zijn.

Denk bij het opslaan van noodmaterialen goed na over de opslaglocatie en de hanteerbaarheid van het materiaal. De noodmaterialen, zoals blusmiddelen, verbandmiddelen, gereedschap, verpakkings- en transportmateriaal moeten snel bereikbaar zijn.

Voorlichting en oefening

Een plan van aanpak om risico's te beperken en doordachte calamiteitenplannen zijn nog geen garantie dat aanwezige personen juist handelen bij een calamiteit. Zorg daarom altijd voor voorlichting en oefen. De mate waarin dit georganiseerd wordt, is afhankelijk van de taken die verwacht worden van het bestuur, de BHV-ers, de vrijwilligers, de bezoekers, etc. Zorg voor voldoende opgeleide BHV-ers op het gebied van brandbestrijding, eerste hulp en ontruiming. Kerken maken veel gebruik van vrijwillige medewerkers en er zijn vaak vaste bezoekers. Is al geïnventariseerd wie van deze mensen opgeleid zijn als BHV-er of EHBO-er via bijvoorbeeld hun werkgever? Naast regelmatig terugkerende voorlichtingsbijeenkomsten, is oefenen ook belangrijk, zoals het oefenen van ontruimen. Aanwezige personen leren op die wijze de vluchtroutes kennen.

Tips

- Verlaat de kerk eens per kwartaal na een viering via de nooduitgangen in plaats van via de reguliere uitgang
- Laat iedere vrijwilliger jaarlijks het gebruik van een brandblusser oefenen
- Geef iedere (nieuwe) medewerker voorlichting over de aanwezige noodvoorzieningen
- Overleg met gemeente, brandweer, verzekeraar, burens, etc. over samenwerken op het gebied van veiligheid

► www.bhv.nl

► www.rie.nl

► www.brandweer.nl

CONTROLELIJST 10

CONTROLELIJST CALAMITEITENPLAN		ja	nee	nvt
1	Is bekend wie deel uitmaken van het crisisteam, hun aandachtsgebied en bereikbaarheid?			
2	Is de brandweer de afgelopen twee jaar op bezoek geweest en zijn de brandpreventieve maatregelen goedgekeurd, zoals het maximaal aantal bezoekers, de zitplaatsindeling, de vluchtwegen en -deuren, noodverlichting/wegbewijzing, blusmiddelen en ontruimingsinstructies?			
3	Is, indien wettelijk vereist, een actuele ri&e opgesteld conform de arbo-wetgeving?			
4	Zijn de namen en telefoonnummer van de EHBO-ers/BHV-ers bekend?			
5	Zijn de noodzakelijke ehbo-materialen aanwezig en worden die periodiek gecontroleerd?			
6	Is er een telefoonlijst van de hulpdiensten, overheidsinstellingen en bedrijven of organisaties bekend.			
7	Zijn instructies opgesteld hoe in geval van een calamiteit (ongeval, brand, waterschade etc.) gehandeld dient te worden?			
8	Zijn algemene ontruimingsinstructies opgesteld?			
9	Zijn aanvullende instructies opgesteld voor risico verhogende omstandigheden, bijvoorbeeld in geval het maximale aantal bezoekers aanwezig is?			
10	Zijn de ontruimingsinstructies op vaste plaatsen aanwezig?			
11	Zijn de bij een ontruiming betrokken personen op de hoogte zijn van de procedures, instructies en taken bij een calamiteit?			
12	Wordt éénmaal per jaar een (table top) ontruimingsoefening gehouden?			
13	Zijn er plattegronden waarop de technische installaties, de hoofdafsluiters voor gas, water en elektriciteit, de nooduitgangen, de blusmiddelen en BHV/EHBO-materialen zijn aangegeven?			
14	Is er een lijst opgesteld waarop is vermeld welke objecten in geval van en dreigende calamiteit geëvacueerd moeten worden?			
15	Staan op deze lijst vermeld:			
	A – De betreffende objecten en waar die zich bevinden?			
	B – De volgorde van de evacuatie?			
	C – Hoe het object geëvacueerd moet worden en welke hulpmiddelen eventueel nodig zijn, bijvoorbeeld een ladder, gereedschap of andere hulpmiddelen om de beveiliging van het object te verwijderen en transportmiddelen?			
	D – Waar de objecten tijdelijk moeten worden opgeslagen?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

Als bijlage is een format Integraal Plan Veiligheid (IPV) opgenomen. Dit kan aan de plaatselijke omstandigheden worden aangepast, verkort of uitgebreid. Maak hierbij gebruik van de controlelijsten: 1, 2, 13, 14, 15, 16.

CONTROLELIJST 11

CONTROLELIJST UITGANGEN EN VLUCHTWEGEN		ja	nee	nvt
1	Zijn de vluchtwegen gecontroleerd/goedgekeurd door de brandweer en wordt regelmatig gecontroleerd of de vluchtwegen vrij zijn van obstakels? Zo niet, wordt dan voldaan aan de volgende voorwaarden?			
2	Zijn de ingangen, doorgangen, uitgangen, nooduitgangen, gangpaden, galerijen, trappen, hellingsbanen en vluchtwegen over de minimaal vereiste breedte vrij van opslag en obstakels? (Dit geldt ook voor het gedeelte dat als verlengstuk van de vluchtwegen naar aansluitend terrein loopt)			
3	Zijn de deuren van de nooduitgangen van binnenuit direct te openen zonder gebruik te maken van sleutels of andere losse voorwerpen?			
4	Zijn de nooduitgangen binnen een straal van 2 meter vrij van tafels, stoelen of andere obstakels?			
5	Kunnen de deuren die als vluchtweg voor brand dienen van binnenuit onbelemmerd over de gehele breedte worden geopend?			
6	Draaien de deuren in de vluchtwegen met de vluchtrichting mee?			
7	Zijn de naar binnen draaiende deuren, hekken en andere afsluitingen in de vluchtweg in geopende stand vastgezet?			
8	Worden de inbraak- en/of uitbraakwerende middelen op de nooduitgangdeuren (zoals sloten, schuiven, balken) altijd zo gebruikt / afgesteld dat tijdens het gebruik van het kerkgebouw de nooduitgangdeuren direct onbelemmerd kunnen worden geopend? (Aanbrengen van deze voorzieningen altijd in overleg met de brandweer)			
9	Zijn gordijnen in of voor een ingang, doorgang, uitgang en nooduitgang zodanig aangebracht dat deze met de deuren meedraaien en het openen van de deuren niet belemmeren of verhinderen?			
10	Zijn de nooduitgangen aan de buitenzijde voorzien van de aanduiding 'nooddeur vrijhouden' of 'nooduitgang'?			
11	Zijn de brand- en/of rookwerende deuren en luiken gesloten (n.v.t. bij gebruik van magneten)?			
12	Zijn kabels en snoeren - in geval deze over de vloer lopen - goed vastgeplakt om struikelen of vallen te voorkomen?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

CONTROLELIJST 12

Noodverlichting en bewegwijzering vluchtroute

Als de stroom uitvalt moeten aanwezigen zich nog kunnen oriënteren op de nooduitgangen. Daarom moet een door de brandweer goedgekeurde noodverlichting en verlichte vluchtwegaanduiding(en) aanwezig zijn. De brandweer eist deze verlichting meestal als het vloeroppervlak groter is dan 500m² en/of als een kerkgebouw ook tijdens de avonduren wordt gebruikt. Om verwarring met andere aanduidingen te voorkomen is de bewegwijzering gestandaardiseerd.

CONTROLELIJST NOODVERLICHTING EN BEWEGWIJZERING VLUCHTROUTE		ja	nee	nvt
1	Is de noodverlichting geïnstalleerd in overleg met bijvoorbeeld de brandweer of de leverancier? Zo niet, wordt dan voldaan aan de volgende voorwaarden?			
2	Verkeren de noodverlichting en verlichte vluchtwegaanduiding, indien aanwezig, in goede staat?			
3	Als de elektrische stroom uitvalt, worden dan de noodverlichting en de verlichte vluchtwegaanduiding automatisch binnen 5 seconden ingeschakeld?			
4	Wordt er regelmatig gecontroleerd of de noodverlichting en de verlichte vluchtwegaanduiding werken?			
5	Is de verlichte vluchtwegaanduiding maximaal 50 cm oven de (nood)uitgang aangebracht?			
6	Branden de te verlichten vluchtwegaanduidingen altijd wanneer bezoekers aanwezig zijn?			
7	Is boven de uitgang of nooduitgang de tekst 'UIT' of 'NOODUITGANG' of een goedgekeurd pictogram aanwezig?			
8	Zijn de vluchtwegen goed en duidelijk aangegeven met bewegwijzering?			
9	Is de tekst of het pictogram op elke plaats goed waarneembaar?			
10	Is de kleur van de letters of het symbool wit, tegen een groene achtergrond?			
11	Is de letterhoogte minimaal 8 cm en de letterdikte 11 mm?			
12	Worden de noodverlichting en verlichte vluchtwegaanduiding jaarlijks gecontroleerd op een goede werking en zo nodig gerepareerd?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

D Brandveiligheid

Door de grote brand afgelopen zomer in de Notre-Dame in Parijs en de branden in de Urbanuskerk in Amstelveen en de Onze-Lieve-Vrouwe-Geboortekerk in Hoogmade is iedereen opgeschrikt: gelovigen, erfgoedliefhebbers, omwonenden, bezoekers en kerkbeheerders/eigenaren. Dit kan dus overal gebeuren! In de afgelopen tien jaar heeft in zeker 430 kerkgebouwen en kloosters een kleine tot zeer grote brand gewoed. Bij 38 kerken en kloosters ging het om een zeer verwoestende brand.

Zorgplicht

Iedere eigenaar van een gebouw in Nederland moet zorgdragen voor de brandveiligheid van zijn of haar gebouw. Dit staat in het Bouwbesluit, een verzameling voorschriften van overheidswege opgesteld met betrekking tot de eisen gesteld aan bouwwerken. De bouwregelgeving, waaronder het Bouwbesluit valt, is constant in beweging. De huidige versie van het Bouwbesluit stamt uit 2012. Hierin zijn de meest minimale eisen ten aanzien van brandveiligheid opgenomen. Deze zijn dus ook van kracht voor uw kerkgebouw. Gemeenten en eigenaren/gebruikers mogen wel hogere eisen stellen in het belang van de brandveiligheid, De brandweer kan ten aanzien hiervan altijd onafhankelijk adviseren.

Er wordt gewerkt aan een herziening van het Bouwbesluit uit 2012. Het uitgangspunt hierbij is overzichtelijkheid met minder regels, het milieu en dat planning en bouwen beter op elkaar aansluiten. Het Bouwbesluit wordt opgenomen in de Omgevingswet (zie Module 1). Deze wet bundelt wetgeving en regels voor ruimte, wonen, infrastructuur, milieu, natuur en water. Daarmee vormt de wet de basis voor de samenhangende benadering van de fysieke leefomgeving. Het omgevingsrecht wordt inzichtelijker voor burgers, ondernemers en overheden. Er zijn minder regels en er is meer ruimte voor initiatieven, De nieuwe invoeringsdatum van de Omgevingswet is 1 januari 2021..

Nu veel kerkgebouwen multifunctioneel worden gebruikt is het belangrijk dat de brandpreventieve maatregelen zijn afgestemd op dit multifunctionele gebruik. Conform de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht (WABO) moet een vergunning worden aangevraagd voor het houden van bepaalde activiteiten. Denk hierbij aan het maximaal aantal bezoekers, de breedte van de toegangsdeuren en het openen van de deuren naar buiten of naar binnen.

Voorzieningen

Bij brandveiligheid gaat het om

- 1 – Bouwkundige voorzieningen
- 2 – Installatietechnische voorzieningen
- 3 – Organisatorische voorzieningen

Bij brand moeten de aanwezigen snel en veilig kunnen vluchten. Denk hierbij aan een vluchtrouteaanduiding door middel van pictogrammen en getrainde vrijwilligers of ontruimers (BHV) die de vluchtende mensen naar de juiste vluchtroute dirigeren. Dit voorkomt paniek en opstoppingen. Het is aan te raden ieder jaar een ontruimingsoefening te houden. Ook kan de brandweer worden gevraagd voor een oriëntatie bezoek.

Het Bouwbesluit geeft ook richtlijnen voor de stoelenopstelling. Maak een stoelenplan. Stoelen moeten op onderlinge afstanden en in rijen dan wel aan elkaar gekoppeld worden of aan de vloer vastgezet worden.

Aandachtpunten

- 1 – Inventariseer brandgevaarlijke situaties in en om uw kerkgebouw
- 2 – Inventariseer de brandkranen en veiligheid rondom het kerkgebouw
- 3 – Een duurzaam kerkgebouw is ook een brandveilig gebouw
- 4 – Vraag bij verbouwingen, restauratiewerkzaamheden om een werkvergunning en vraag de verzekering om advies. Blijf alert.
- 5 – Organiseer continue aandacht voor brandveiligheid en het voorkomen/beperken van brand
- 6 – Investeer in brandveiligheid zowel bouwtechnisch, installatietechnisch als organisatorisch
- 7 – Houdt regelmatig ontruimingsoefeningen
- 8 – Handel direct bij brand
- 9 – Herstel schade aan kerkgebouw en inventaris
- 10 – Zorg voor nazorg voor kerkgangers, omwonenden en andere betrokkenen

Brand of een gasexplosie in kerkgebouwen heeft een grote cultuurhistorische en maatschappelijke impact en levert materiële en emotionele schade op. Er is verdriet over het verlies van het gebouw. Probeer daarom brand te voorkomen of te beperken.

De RCE heeft samen met de VBMK, Museum Catharijne Convent (MCC), Donatus, Broshuis Consultancy en met ondersteuning van de Vereniging van Kerkrentmeesterlijk Beheer (VKB) een poster Brandveiligheid uitgebracht: 'Brandveiligheid in kerken: bewust worden-zijn-doen in 5 stappen'.

U kunt deze poster downloaden op ► vbmk/kennisbank.nl

Meer informatie vindt u op

- cultureelerfgoed.nl
- onlinebouwbesluit.nl
- rijksoverheid.bouwbesluit.com

BRAND IN DE ST.-URBANUSKERK IN AMSTELVEEN

Was het te voorkomen?

Op zaterdag 15 september 2018 om kwart voor zeven ontstond er brand in de 130 oude Rooms-Katholieke St.-Urbanuskerk in Bovenkerk/Amstelveen, gebouwd naar een ontwerp van Pierre Cuypers. Binnen no-time stond het dak in lichterlaaie en waren de kenmerkende gemetselde gewelven voor een groot deel ingestort. We konden opnieuw beginnen met de restauratie.

De kerk was pas twee jaar weer in gebruik na zes jaar gesloten te zijn geweest voor een ingrijpende restauratie. In die zes jaar had de Urbanusgemeenschap gastvrij onderdak gevonden in de nabijgelegen Heilige Geestparochie. Beide gemeenschappen hadden met Pinksteren in 2018, gezamenlijk de gerestaureerde kerk weer feestelijk in gebruik genomen. Ook de culturele activiteiten van onze steunstichting Vrienden van de Urbanus Bovenkerk waren weer opgepakt. Daarmee vervulde het kerkgebouw opnieuw een centrale functie in de dorpsgemeenschap van Bovenkerk.

De impact van een dergelijke grote kerkbrand op de gemeenschap is overweldigend. Maar dat mag nooit een excuus zijn om je emoties af te reageren op de brandweer. Dat is bij ons wel gebeurd. Een winkelierster in ons dorp stak gelukkig alle brandweelieden een hart onder de riem met een ontroerende brief op Facebook. De brief staat nog steeds op onze website: <https://www.urbanusbovenkerk.nl/2018/09/17/dank-aan-alle-hulpverleners/>.

Dankzij de inzet van de brandweer zijn de toren en de pastorie behouden en kan onze kerk weer voor de tweede maal worden gerestaureerd. Gelukkig veranderde de sfeer op de zondag na de brand. Er kwamen honderden mensen naar een bijeenkomst in het Wijkcentrum om het verdriet met elkaar te delen, en nog veel meer mensen kwamen verderop op de dag kijken. Eerst dacht ik 'Dat zijn ramptoeristen'. Maar het was meer dan dat. Mensen praatten met elkaar en toonden hun emoties. Dan besef je pas wat kerkgebouwen met mensen doen. Blijkbaar vertegenwoordigen kerkgebouwen iets van de eeuwigheid. Zij stralen iets spiritueels uit, zij dwingen respect af.

Natuurlijk vraag je bij zo'n brand af of het te voorkomen was geweest. De altijd knagende vraag voor een bestuurder: 'Hebben we wel genoeg gedaan aan preventie'. De brand blijkt begonnen te zijn in een schakelpaneel waarmee het licht in de kerk wordt aangestuurd. Dat was direct bij de brandmelding al duidelijk en is later bevestigd bij het brandonderzoek in opdracht van de verzekeraar. Maar deze elektrische installatie was tijdens de eerdere restauratie van de kerk geheel vernieuwd en was al twee jaar probleemloos in gebruik. De restauratie is uitgevoerd door gecertificeerde aannemers en installateurs. De kerk voldeed aan alle veiligheidsvoorschriften van de gemeente en de brandweer. Hoe kan het dan toch zo misgaan?

Wij kunnen niet anders dan met elkaar concluderen dat dit een typisch geval van 'pech' was. Wat kun je doen tegen pech? Wanneer heb je voldoende preventieve maatregelen genomen? Je bent als eigenaar verantwoordelijk, je zorgt voor de nodige vergunningen. Er staan adviseurs klaar om je als parochiebestuur te helpen. Die adviseren vaak om dure preventie maatregelen te nemen om monumenten extra te beschermen. Maar ons geld is redelijk op na de eerste restauratie van de kerk! De verzekeraar betaalt de herbouw in oude staat; alles wat extra is en niet is voorgeschreven in regelgeving, moeten we zelf betalen. Subsidiereregelingen zijn beperkt. Dus hoever moeten we gaan? Wij zoeken nog naar dat antwoord. Inmiddels zijn we aan de herbouw van de kerk begonnen. We rekenen erop dat we zonder 'pech' nog eens 130 jaar van onze mooie monumentale kerk kunnen genieten.

Ad Verkleij
Vice-voorzitter RK Parochie Amstelland

COLUMN

Christiaan Weijts

Notre-Dame van Hoogmade

Het is van een middeleeuwse dramatiek, als je vanuit Leiden de polder in rijdt - een wijde, mastloze horizon, met wat sloten en molentjes - en Hoogmade nadert. Zwartgeblakerd steekt de torenstomp uit boven het dorp. De muren, met opengesprongen raamgaten, zijn dunne schotten die elk moment ineen lijken te kunnen zijn.

Ik groeide nog geen half uur fietsen hiervandaan op. De scherpe torenspits, kopergroen, was op elk fietstochtje een oriëntatiepunt. Nu liggen de verkoolde resten op een ingestort dak.

Het lijkt op een luguber doek van Goya. Of op de Notre-Dame van Parijs. Je zou verwachten dat alle kerken sinds 15 april extreem alert zijn op brandgevaar. Toch ging het mis. Op een vrijwel identieke manier zelfs, tijdens restauratiewerk. Bij deze Onze Lieve-Vrouwe-Geboortekerk gebeurde het bij het afbranden van oude verf. Door het kurkdrege hout stond het complete dak al vlug in lichterlaaie. Omstanders keken hoe de torenspits knakte en viel.

De Vereniging Beheerders Monumentale Kerkgebouwen (VBMK) is net een symposium aan het voorbereiden waar brandveiligheid van monumentale gebouwen centraal staat. „Dat doen we naar aanleiding van de Notre-Dame van Parijs”, zegt Brigitte Linskens. Een brandpreventieadviseur uit Parijs houdt de ope-

De Notre-Dame kreeg een miljard, wie is er gul voor een kerkje in de Hollandse polder?

ningsspeech, op 19 november in Arnhem. Bezoekers krijgen er een poster, met de vijf belangrijkste aandachtspunten, en een kaartje met feiten en cijfers over recente kerkbranden. Dat waren er best wat, de afgelopen jaren, met Amstelveen, Weesp en Limmen als de bekendste.

Linskens zelf schreef drie jaar geleden mee aan een uitgebreide veiligheidsmodule voor kerkgebouwen, vol adviezen en checklijsten. „Daar zit ook een uitgebreid protocol bij voor brandgevaarlijke werkzaamheden, het gebruik van open vuur door dakdekkers, loodgieters en schilders. Maar ja, het blijft een advies. Het is niet verplicht.”

Kerkverzekeraar Donatus, die de veiligheidsmodule subsidieerde, hanteert een formulier voor 'brandgevaarlijke werkzaamheden', met afvinkboxjes als 'Zijn voldoende blusmiddelen in de directe omgeving aanwezig?'

Was dit in Hoogmade het geval? Zolang het nog in onderzoek is, wil niemand er iets over kwijt. Hoe het ook zij, Linskens hoopt dat toekomstige kerkbranden voorkomen kunnen worden door meer bewustzijn over de risico's. „Brandveiligheid moet jaarlijks bij alle kerken op de agenda terugkeren, ook nu kerkgebouwen vaak nieuwe functies krijgen, met nieuwe eisen. Ondanks de leegloop blijven kerken waardevolle plekken, die we moeten beschermen.”

Voor de wederopbouw van de Parijse Notre-Dame schonken allerlei multinationals samen al gauw een miljard euro. Maar wie is er gul voor een kerkje uit 1931 in een Zuid-Hollandse polder?

Een paar deurplanken hangen nog aan het scharnierbeslag. Daarachter: één dikke vloer van verkoold puin en as. Bovenin de toren staan de wijzers stil op half twee.

Christiaan Weijts schrijft vrijdags een column op deze plaats.

BRANDVEILIGHEID IN GROTE KERK NAARDEN

Zoals veel andere monumentale kerken, zijn wij bij Stichting Grote Kerk Naarden wakker geschud door een aantal ingrijpende kerkbranden de afgelopen tijd, waaronder die in de Notre-Dame in Parijs en in Amstelveen.

Ook wij zijn bezig met een grootschalige renovatie en ons gebouw staat het komende jaar nog in de steigers. Voor ons aanleiding om een project op te zetten waarmee we meer doen dan volgens de wetgeving noodzakelijk is. Zoals bekend richt de wet zich op de veiligheid van mensen. Wij willen er als beheerder van het rijksmonument Grote Kerk Naarden ook alles aan doen om het behoud van het gebouw en het beschilderde tongewelf veilig te stellen. Daarom hebben wij alle partijen samen uitgenodigd. Het begint er immers mee dat iedereen over dezelfde informatie beschikt. De brandweer, de elektrotechnisch installateur, de monumentenarchitect, de brandbeveiligingsadviseur en de gemeente – die beheerder is van de toren – hebben samen met ons de situatie op papier én in de praktijk bekeken. Dat leidde tot een aantal voor ons waardevolle constatering. Zo was er bij onszelf een tijd lang onduidelijkheid over de mogelijkheden van de oude sprinklerinstallatie. Die is jaren geleden buiten werking gesteld, maar wij vroegen ons af of het zinvol zou zijn deze weer in werking te stellen. Ook waren wij benieuwd naar mogelijkheden voor compartimentering en andere verdragende maatregelen.

In het overleg met de brandweer en tijdens de inspectierondes kwam een aantal maatregelen naar voren om de kerk en met name de houten kap te beschermen tegen brand. Daarbij werd duidelijk dat het opnieuw in werking stellen van de oude sprinklerinstallatie niet zinvol zou zijn. De sprinklerinstallatie zou weliswaar een beginnende brand tijdelijk onder controle kunnen houden totdat de aanstormende brandweer het bluswerk zou afronden, maar we vernamen van de brandweer dat zij bij een calamiteit überhaupt niet via de smalle wenteltrapjes naar boven zullen gaan. De veiligheid van de brandweermannen staat immers voorop. Bovendien past een brandweerman, bepakt en bezakt, niet in de smalle ruimte van de wenteltrappen.

Met andere woorden: een sprinklerinstallatie is in een kerk niet altijd een vanzelfsprekendheid. Daar komt nog bij dat het effect van water op ons eeuwenoude tongewelf dramatisch zou zijn. Ook compartimentering is in ons gebouw, dat één open ruimte is, niet haalbaar. Daarom is besloten volledig in te zetten op preventie. Een bliksemafleider was er al. Nu worden de schakelkasten brandwerend ingepakt en worden daarbij aerosoles geplaatst die plaatselijk blussen en gekoppeld zijn aan een meldinstallatie. Daarnaast wordt alle verlichting aangepakt en worden de elektrotechnische installaties vernieuwd. Ook onderzoeken we de mogelijkheid om het gebouw spanningsloos te maken wanneer er niemand aanwezig is. Wij kijken daarnaast uit naar andere voorbeelden en landelijke handreikingen. Want monumentale gebouwen verdienen het om beschermd te worden tegen brand.

Ellen Snoep
Directeur Stichting Grote Kerk Naarden

Brandveiligheid in kerken

Annemiek Dorland, Brandweer Amsterdam-Amstelland

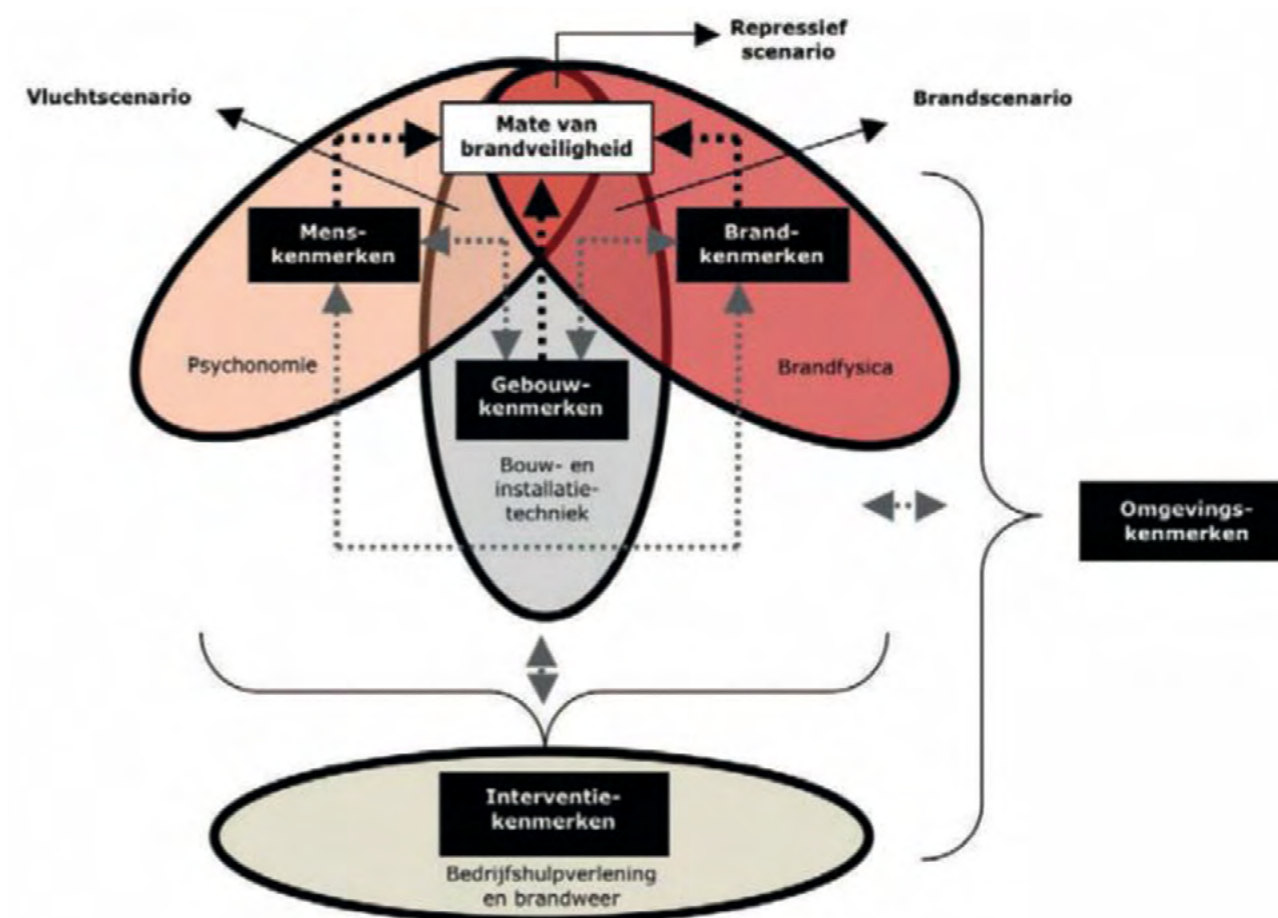
Om de brandveiligheid te verbeteren zijn door de overheid visies op brandveiligheid ontwikkeld (Brandweer Over Morgen en Rembrand). Een van de belangrijkste elementen uit deze visies voor de kerkbestuurders en de gebruikers van monumentale kerkgebouwen, interieurensembles en kerkcollecties is de omslag in regelgericht denken en handelen naar risicogericht denken en handelen in de veiligheidsketen (pro-actie, preventie, preparatie, repressie, nazorg). Om de veiligheidsketen in beeld te brengen wordt de vlinderdas (zie afbeelding) gebruikt, waarbij de veiligheidsketen van links naar rechts loopt.

In de laatste decennia van de vorige eeuw is het besturen via regels enorm toegenomen. Rond het jaar 2000 werk het begrip 'risicobeheersing' ingevoerd, waarmee werd aangegeven dat het in essentie gaat om risico's. Dit houdt in, dat het gaat om de gerichtheid op risico's die ertoe doen en deze risico's op een adequate wijze te beïnvloeden. Dat vergt niet alleen het toepassen van regels, maar vooral risicogerichtheid en vervolgens risicobeïnvloeding: het scherp in beeld brengen en afwegen van risico's, het zoeken naar maatregelen die de veiligheid bevorderen, het motiveren

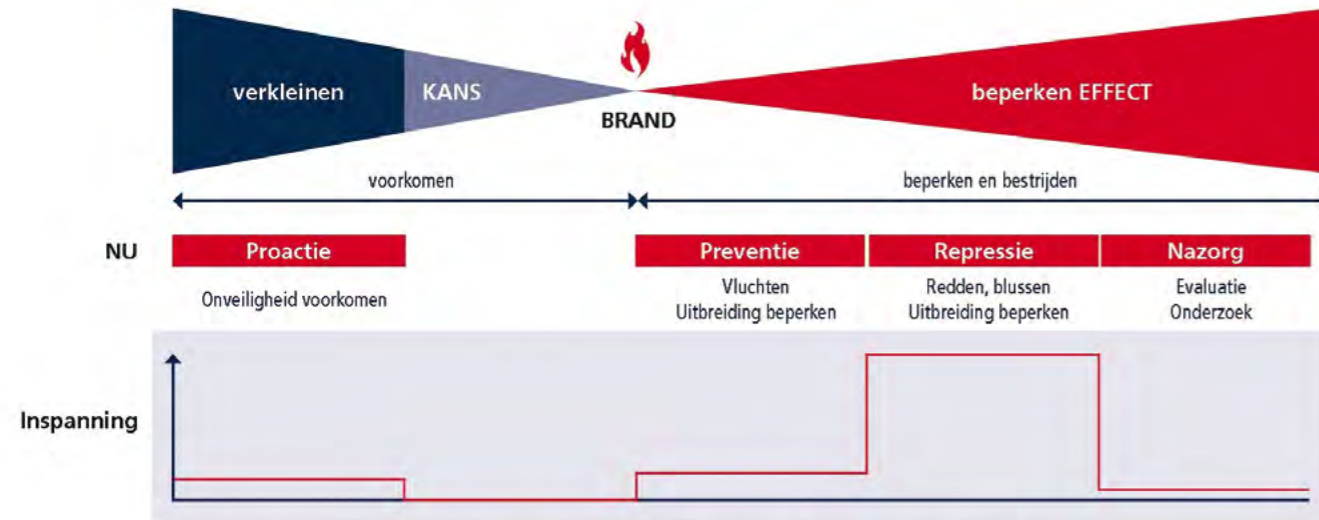
van anderen, het beïnvloeden van gedrag en een heldere verantwoordelijkheidsverdeling tussen burgers, bedrijven/instellingen en overheden.

Risico's kunnen op verschillende manieren worden bekeken, bijvoorbeeld technisch, maatschappelijk, sociaalpsychologisch, geografisch, economisch of procesmatig. Bij monumentale kerkgebouwen, interieurensembles en kerkcollecties spelen maatschappelijke, economische en sociaalpsychologische elementen een rol. Dit 'meervoudig kijken' draagt bij aan een evenwichtige bevoordeling van risico's en bevordert dat alle partijen aan tafel zitten, waarbij zij elkaar goed kunnen informeren en van ieders deskundigheid gebruik kunnen maken. Het gaat hier om de integraliteit en samenhang van alle aspecten. De eerste verantwoordelijkheid voor risicobeïnvloeding ligt bij de gebruikers van monumentale kerkgebouwen, interieurensemble en kerkcollectie. Hier kunnen de belangen het beste in eerste instantie worden afgewogen.

Regelgeving en handhaving zijn weliswaar noodzakelijke voorwaarden, maar geen voldoende voorwaarden voor een goede risicobeïnvloeding. Daarom is het belangrijk om in te zetten op adviseren in de initiatiefase over aanvullende en/of gelijkwaardige maatregelen. Het gaat om het interpreteren van regels vanuit het gebouw en het gebruik gericht op de integrale veiligheid. Voor het gebouw kan vanuit het kenmerkschema (basis voor brandveiligheid) gedacht worden. Antwoord kan dan worden gegeven op de volgende vragen: Wat kan er gebeuren? Waarom is dat gevaarlijk? Wat kunnen we er aan doen om deze situatie te voorkomen dan wel te beheersen?

De relaties binnen de brandveiligheidsketen, waarbij voor de verschillende activiteiten de mate van inspanning zichtbaar is.

Als de risico's op basis van bewustwording en verantwoordelijkheidsgevoel samen onder ogen worden gezien, zal dit leiden tot een sterkere risicobeïnvloeding. Het gedrag van gebruikers van gebouwen, installaties en infrastructuur blijft hierbij centrale factor in het voorkomen en beperken van risico's. Gedrag is een factor die voor de hele veiligheidsketen van belang is. 'Veilig gedrag' bestaat echter niet uit een enkelvoudige gedraging, maar omvat een complex samenstel van gedrag en is een zaak van lange adem. (veiligheids/zorgcontinuïteit).

Aanpak in de praktijk

In de praktijk kent de aanpak van risicobeïnvloeding globaal de volgende stappen:

- 1 – Identificatie en analyse van een risico (algemeen, maar ook specifiek vertaalt naar een kerk, interieurenssemble en kerkcollectie)
- 2 – In beeld brengen en agenderen van de (on)mogelijkheden om het risico, mede gezien de omstandigheden, te beperken en inventariseren welke maatregelen al genomen zijn.
- 3 – Identificeren welke actoren in potentie bij een risico betrokken zijn.
- 4 – Analyseren van de beïnvloedingsmogelijkheden, bepalen welke partijen welke acties (zouden moeten of kunnen) ondernemen, activeren van het netwerk en hiermee de kennis van gelijkwaardigheidoplossingen.
- 5 – Met de geselecteerde partijen het proces van uitnodiging of onderhandeling ingaan, komen tot afspraken.
- 6 – Volgen en evalueren van de voortgang en de resultaten (veiligheids/zorgcontinuïteit).
- 7 – Het gaat altijd om maatwerk. Kennisopbouw en een goede informatieposities zijn nodig, zowel inhoudelijk over risico's als over kijkrichtingen en oplossingen. Ken uw gebouw, de interieurenssembles en kerkcollecties en het gebruik daarvan.

- 8 – Het integraal signaleren en analyseren van risico's vergt van partijen blijvend veel kennis van zaken en informatiedeling in de initiatiefase van nieuwbouw, bij renovatie, ander gebruik en evenementen. De brandweer is hierin een partner in veiligheidszorg die, waar verantwoord, kan en wil meedenken over maatwerkoplossing, specifiek m.b.t. gebouwen/ensembles/ collecties met de status van monument.

► www.brandweer.nl

Veiligheid en preventie

Brandveiligheid is primair de verantwoordelijkheid van de eigenaar/beheerder van het gebouw. De voorwaarden die gemeenten stellen aan een veilig gebruik van een kerkgebouw zijn vooral gericht op de veiligheid van personen. Bezoekers moeten in geval van brand of andere calamiteit het gebouw veilig kunnen verlaten en de brandweer moet in de gelegenheid zijn om het gebouw te doorzoeken. De eigenaar/beheerder heeft de zorg om zoveel mogelijk te voorkomen en/of te beperken dat er economische schade ontstaat aan het cultuurgood. Van groot belang is een goede samenwerking met de plaatselijke brandweer.

Ook in kerkgebouwen komen er werkzaamheden voor of zijn er situaties die brand kunnen veroorzaken. Denk daarbij aan schilderwerkzaamheden (verf afbranden), herstelwerkzaamheden aan bitumineuze dakbedekking of oververhitting van elektrische apparaten. Ook het gebruik van kaarsen en gloeilampen kan een risicofactor zijn.

Effectieve brandpreventie maatregelen zijn: een goede huishouding, technische voorzieningen (o.a. bliksemafleiding en overspanningsbeveiliging), periodiek onderhoud van technische installaties en apparaten. Afhankelijk van de aard van het gebouw kunnen een branddetectiesysteem, een blusinstallatie en handblusmiddelen de gevolgschade van een brand beheersbaar houden.

CONTROLELIJST 13

CONTROLELIJST HUISHOUDING		ja	nee	nvt
1	Indien een frituurinstallatie aanwezig is, is deze dan voorzien van een thermische beveiliging?			
2	Mogen alleen goedgekeurde verlengsnoeren worden gebruikt?			
3	Wordt het rookverbod consequent gehandhaafd?			
4	Zijn de niet-brandveilige afvalbakken (kunststof of metaal zonder stalen deksel) vervangen door stalen vlamdovende of stalen zelfsluitende afvalbakken?			
5	Worden de inhoud van de asbakken en de resten van kaarsen verzameld in een stalen emmer of stalen afvalbak met een stalen zelfsluitende deksel?			
6	Worden brandgevaarlijke of chemische stoffen opgeslagen in een afgesloten (bij voorkeur stalen) kast?			
7	Worden binnen een straal van twee meter van de verwarmingsketel, de gasboilers, de kachels en dergelijke, geen brandbare goederen opgeslagen?			
8	Worden gasleidingen periodiek gecontroleerd op beschadigingen en zijn de gasafsluiters goed bereikbaar?			
9	Worden in de meterkast brandbare materialen opgeslagen?			
10	Zijn de afvalcontainers die buiten staan minimaal vijf meter uit de gevel geplaatst en verankerd?			
11	Mogen brandgevaarlijke werkzaamheden (bijvoorbeeld open vuur door dakdekkers, schilders of loodgieters of werkzaamheden waarbij sprake is van vonken) alleen worden uitgevoerd als hiervoor een procedure is opgesteld (zie bijlage 1 Formulier brandgevaarlijke werkzaamheden).			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJK SCENARIO

Indien er geen of onvoldoende aandacht is voor bovengenoemde aandachtspunten is er een verhoogde kans op letsel of een catastrofale brand en/of rook- of roetschade.

CONTROLELIJST 14

Stoffering en versiering

De controle van stoffering en versiering is met name van toepassing op kerkzalen en ruimten die worden gebruikt bij vieringen en bijeenkomsten, concerten en overige activiteiten, waar veel mensen (meer dan vijftig) aanwezig kunnen zijn.

MOGELIJK SCENARIO

Ondeskundig gebruik van stoffering en versiering kan leiden tot brandwonden en (een ongecontroleerde) brand.

CONTROLELIJST STOFFERING EN VERSIERING		ja	nee	nvt
4	Zijn de voor de afwerking van wanden en plafonds gebruikte materialen moeilijk brandbaar?			
5	Zijn stoffering en versiering weggehouden van spots, kaarsen of andere warm wordende apparatuur?			
6	Zijn de vloer- en trapbedekking zodanig aangebracht dat deze niet kunnen verschuiven, omkrullen of oprollen?			
7	Is er plafondbekleding van textiel aanwezig, die rust op evenwijdig aan elkaar gespannen metaaldraden, die maximaal 35 cm uit elkaar hangen of op kruislings gespannen metaaldraden, die maximaal 70 cm uit elkaar hangen?			
8	Hangt de plafondstoffering / -versiering minimaal 2,50 meter boven de vloer?			
9	Zijn alle stoffering en versiering onbrandbaar en is druppelvorming bij brand voorkomen? (Textiel mag max. 15 sec. nabranden en mac. 60 sec. nagloeien)			
10	Zijn kaarsen op stabiele en niet-gemakkelijk ontvlambare standards vastgezet?			
11	Wordt ervoor gezorgd dat als er ballonnen aanwezig zijn, deze alleen gevuld worden met onbrandbare gassen? (Ter informatie: helium is niet brandbaar, waterstofgas is zeer brandbaar!)			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

CONTROLELIJST 15

Branddetectie en brandcompartimenten

Branddetectie is ingewikkeld. Terwijl u aan het werk bent en misschien iets hoort, een zacht geluid, kan er sprake zijn van een kortsluiting in de elektrische bedrading. Terwijl u doorwerkt, ontstaan de eerste vlammen.

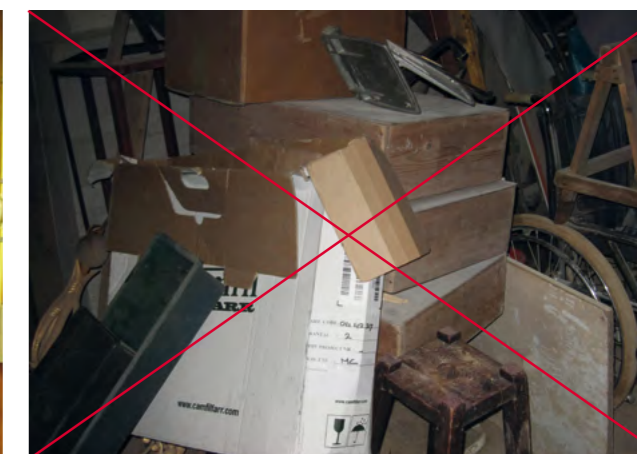
Om branden in kerkgebouwen te beperken is compartimentering belangrijk met name bij houten gewelven.

MOGELIJKE SCENARIO'S

- Indien in het bewoonde bijgebouw geen brand- of rookdetectie is geïnstalleerd is het risico op het oplopen van persoonlijk letsel reëel aanwezig.
- Indien in de kerk geen brand- of rookdetectie is geïnstalleerd kan een begin van brand zich ongecontroleerd uitbreiden, tenzij het begin van brand bij toeval tijdig wordt ontdekt.
- Indien in het stiltecentrum, in de kappen en de toren geen brand- of rookdetectie is geïnstalleerd kan een begin van brand zich ongecontroleerd uitbreiden, tenzij het begin van brand bij toeval tijdig wordt ontdekt.

CONTROLELIJST TECHNISCHE MAATREGELEN		ja	nee	nvt
1	Is het bewoonde bijgebouw voorzien van brand- of rookdetectie?			
2	Is in of nabij risicovolle plaatsen (stiltecentrum, meterkast, stookruimte, keuken etc.) rook- of hittedetectie aangebracht?			
3	Zijn de kappen en de toren voorzien van een branddetectiesysteem, bijvoorbeeld een brandmeldinstallatie of een goed onderhouden sprinklerinstallatie met voldoende capaciteit?			
4	Is het branddetectiesysteem aangesloten op de regionale meldkamer van de brandweer?			
CONTROLELIJST BOUWKUNDIGE MAATREGELEN		ja	nee	nvt
5	Zijn de kappen van de kerk (minimaal 30 minuten) brandwerend gecompartmenteerd?			
6	Zijn de doorgangen tussen de kappen en de toren (minimaal 30 minuten) brandwerend en zelfsluitend uitgevoerd?			
7	Wordt het historisch archief in een brandcompartiment, een brandwerende kast of kluis of in het gemeentelijk of provinciaal archief bewaard?			
8	Indien in het stiltecentrum kaarsen worden gebrand is er dan een rookwerende scheiding aangebracht tussen de kerk en het stiltecentrum?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

CONTROLELIJST 16

Brandblusmiddelen

In een kerkgebouw moeten voldoende brandblusmiddelen aanwezig zijn om een beginnende brand doeltreffend te kunnen bestrijden. Eenvoudig te bedienen blusmiddelen zijn onmisbaar bij bestrijding van een beginnend brandje. Om een goede plaats voor een brandblusapparaat binnen een kerkgebouw te kiezen is het nodig te weten of deze te gebruiken is voor het bestrijden van een brand van vaste stoffen, vloeistoffen of gassen. Alleen dan wordt een optimaal blusresultaat verkregen. Bovendien komt de veiligheid van de blussende persoon niet in gevaar.

Is de vloeroppervlakte meer dan 250 m² dan moet het kerkgebouw zijn voorzien van brandslanghaspels.

Blustoestellen moeten in een gebouw zodanig worden geplaatst dat bij een calamiteit het blustoestel zo snel mogelijk kan worden ingezet. Blustoestellen moeten zichtbaar en bereikbaar zijn. In de praktijk betekend dit dikwijls dat de locatie van het blustoestel met een pictogram wordt aangeduid, dat de loopaf-

stand naar een blustoestel niet meer dan 30 meter bedraagt en de onderlinge afstand van twee blustoestellen niet meer dan 60 meter is.

In de nieuwe norm NEN 4001 is aangegeven hoeveel brandblussers er nu eigenlijk geplaatst moeten worden. Daarbij wordt uitgegaan van een aantal factoren zoals

- Hoe groot is het risico op brand?
- Hoeveel mensen kunnen er aanwezig zijn?
- Wat is de grootte van het gebouw?

Hoe groter het risico, het aantal mensen en het gebouw, hoe meer blussers u moet plaatsen. Bij een groot risico moet u uitgaan van ongeveer 1 brandblusser per 100 m², bij het minste risico moet u uitgaan van ongeveer 1 blusser per 300 m². Dit moet dan wel een poeder of een schuimblusser zijn. Een koolzuurblusser mag u ook plaatsen, maar deze moet extra op de sterkte (boven het verplichte minimum aantal) geplaatst worden.

Vergeet daarbij niet dat bij alle brandblusapparatuur een permanente aanduiding en identificatie aanwezig moet zijn. Dit is ook verplicht gesteld in de Arbo regelgeving en in Europese regelgeving (2006).

CONTROLELIJST BRANDBLUSMIDDELEN		ja	nee	nvt
1	Is het aantal, type en bereikbaarheid van de blusmiddelen bepaald in overleg met bijvoorbeeld de brandweer of de leverancier? Zo niet, wordt dan voldaan aan de volgende voorwaarden?			
2	Zijn voldoende blusmiddelen aanwezig om een beginnende brand effectief te kunnen bestrijden?			
3	Zijn brandblusmiddelen steeds voor onmiddellijk gebruik beschikbaar?			
4	Kunnen blusmiddelen onbelemmerd worden bereikt?			
5	Zijn (bijvoorbeeld in een kast) ingebouwde blusmiddelen door een pictogram of aanduiding aangegeven?			
6	Voldoet iedere slanghaspel aan de volgende eisen: een slang van 20 meter lengte, van knikvrij rubber, met een inwendige diameter van 19 mm?			
7	Heeft iedere slanghaspel een afsluitbare spuitmond?			
8	Is de brandslang op iedere haspel lang genoeg om een brand in elke ruimte doeltreffend te kunnen bestrijden?			
9	Worden de blusmiddelen jaarlijks door een deskundige gecontroleerd?			
10	Is een onderhoudscontract afgesloten met een daartoe bevoegd bedrijf?			
11	Wordt voldaan aan de door de brandweer gestelde eisen aan de aard en de capaciteit (6 liter (sproei)schuim, 6 kg poeder of 5 kg CO ₂) van deze brandblusmiddelen?			

Ja = goed – Nee = direct actie ondernemen – nvt = niet van toepassing

MOGELIJK SCENARIO

Indien brandblusmiddelen niet goed zichtbaar zijn opgehangen en/of niet periodiek worden gekeurd, dan bestaat de kans dat een beginnende brand niet kan worden geblust

Formulier Brandgevaarlijke Werkzaamheden*

Opdrachtgever

Naam bedrijf: .....
Contactpersoon: .....

Uitvoerder

Naam bedrijf: .....
Contactpersoon: .....

Uit te voeren werk

Plaats werkzaamheden: .....
Aard werkzaamheden: .....

Datum: ..... (formulier slechts geldig op dag van afgifte)
Uitvoering: van ..... uur t/m ..... uur

Aard van de werkzaamheden

☐ Lasbrander	☐ Hete lucht föhn
☐ Slijpschijf	☐ Gasbrander
☐ Elektrisch lassen	☐ Anders, nl. ....

Veiligheidsmaatregelen

Zijn de volgende maatregelen getroffen?

- Is de werkplek grondig verkend; inclusief openingen?
- Is de uitvoerder bekend gemaakt met de huisregels?
- Zijn brandbare goederen en vloeistoffen afgedekt en/of verwijderd?
- Zijn voldoende blusmiddelen in de directe omgeving aanwezig?
- Is een mobiele telefoon aanwezig? (tip; controleert u even batterij en bereik)
- Zijn alle zijden (ook de achterzijde van een muur of onderzijde van een dak) gecontroleerd op mogelijk ontstaan van brand?

Ondertekening

Opdrachtgever: ..... Uitvoerder: .....
Datum: ..... Datum: .....
Handtekening: ..... Handtekening: .....

Eindcontrole (in te vullen 1 uur na werkzaamheden)

De uitvoerder dient vòòr iedere werkonderbreking en aan het eind van de werkdag de werkplek te controleren om er zeker van te zijn dat geen smeulende resten aanwezig zijn en/of er geen brand is ontstaan. De eindcontrole dient plaats te vinden op de werkplek en de aangrenzende ruimten **direct na** de werkzaamheden **en tot 1 uur na** de werkzaamheden door de opdrachtgever en de uitvoerder.

Eindcontrole is uitgevoerd door:
- opdrachtgever: ..... handtekening:

- uitvoerder: ..... handtekening:
.....

Datum / tijd 1^e eindcontrole: .....

Datum / tijd 2^e eindcontrole: .....

*Bron: Donatus

CALAMITEITENKAART

Wat te doen bij

Brand

- Meld de brand via het alarmnummer 112.
- Tracht de brand te blussen, maar denk aan uw eigen veiligheid.
- Sluit ramen en deuren.
- Kunt u de brand niet blussen verlaat dan de ruimte en doe de deur dicht (niet op slot).
- Waarschuw de aanwezigen en help eventueel hulpbehoevenden.
- Verlaat het pand via de aangewezen vluchtweg.

Medische noodsituatie

- Meld een noodsituatie via het alarmnummer 112, onder vermelding van plaats en omvang van de situatie.
- Blijf ter plekke tot deskundige hulp arriveert.
- Kalmeer het slachtoffer door rustig te spreken.
- Volg de instructie van deskundigen op.
- Verplaats het slachtoffer niet, tenzij groter gevaar dreigt.

Gaslek

- Meld het gaslek aan een van de leden van het crisisteam.
- Doof open vuur en rookwaar en open indien mogelijk de ramen.
- Sluit indien mogelijk de gastoevoer af.
- Verlaat de betreffende ruimte en sluit die af.
- Waarschuw de overige aanwezigen.
- Schakel geen elektrische apparatuur in of uit en verwijder geen stekkers uit stopcontacten.

Schade aan het roerend religieus erfgoed

- Meld de schade aan de collectiebeheerder.
- Houd mensen op afstand en sluit eventueel de betreffende ruimte af.
- Voorkom escalatie bij ontdekking van diefstal op heterdaad, benader de dader rustig, speel niet de held!
- U mag onder geen beding voorwerpen met brand- roet- of waterschade reinigen of drogen. Dit mag alleen door specialisten worden uitgevoerd.

Druk op deze achterzijde een plattegrond af van het gebouw met daarop aangegeven uitgangen, vluchtroutes, blusmiddelen, hulpmiddelen EHBO en de plaats van de hoofdafsluiters.

Plastificeer dit document en hang het op strategische plaatsen op, bijvoorbeeld in de buurt van blusmiddelen, vluchtdeuren, keukens, receptie, sacristie, consistorie, winkeltje of omroepinstallatie.

Ontruimingsinstructie tijdens een viering of bijeenkomst

- Blijf kalm en verzoek de aanwezigen het gebouw te verlaten.

Voorbeeld tekst

- 'Helaas moeten wij deze bijeenkomst / viering onderbreken en het gebouw ontruimen omdat uw veiligheid dat vereist.
- De hulpdiensten zijn al onderweg en er is geen reden voor paniek.
- Blijf rustig en help de hulpbehoevenden het gebouw te verlaten.
- Verlaat het gebouw via de aangegeven vluchtwegen of volg de instructies van de koster of kerkwacht op.
- Wilt u zich verzamelen bij (verzamelplaats vermelden).

hoofdafsluiters

- Water, beschrijf plek _____
- Gas, beschrijf plek _____
- Elektriciteit, beschrijf plek _____

alarmnummers

- Noodsituaties **112** _____
- Brandweer geen spoed _____
- Politie geen spoed _____
- Hoofd crisisteam _____
06 - _____
- Gebouwenbeheerder _____
06 - _____
- Coördinator veiligheidszorg _____
06 - _____
- Collectiebeheerder _____
06 - _____
- Installatiebedrijf gas _____
06 - _____
- Installatiebedrijf elektriciteit _____
06 - _____